

Województwo
Śląskie

**Charakterystyka województwa śląskiego
w ujęciu demograficznym**
aktualizacja

Katowice, 2017

Opracowano w:

Regionalnym Centrum Analiz i Planowania Strategicznego

Wydział Rozwoju Regionalnego

Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

ul. Ligonia 46, 40-037 Katowice

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
1. LICZBA LUDNOŚCI – STAN OBECNY	5
2. RUCH NATURALNY	17
3. MIGRACJE.....	22
4. TYPOLOGIA DEMOGRAFICZNA GMIN W LATACH 2000-2015	26
5. INFRASTRUKTURA OPIEKI NAD DZIECKIEM	31
6. AKTYWNOŚĆ OSÓB STARSZYCH ORAZ INFRASTRUKTURA OPIEKI	35
7. PROGNOZY DEMOGRAFICZNE.....	43
8. PODSUMOWANIE DIAGNOZY.....	47
SPIS TABEL	49
SPIS WYKRESÓW	49
SPIS MAP	50

WSTĘP

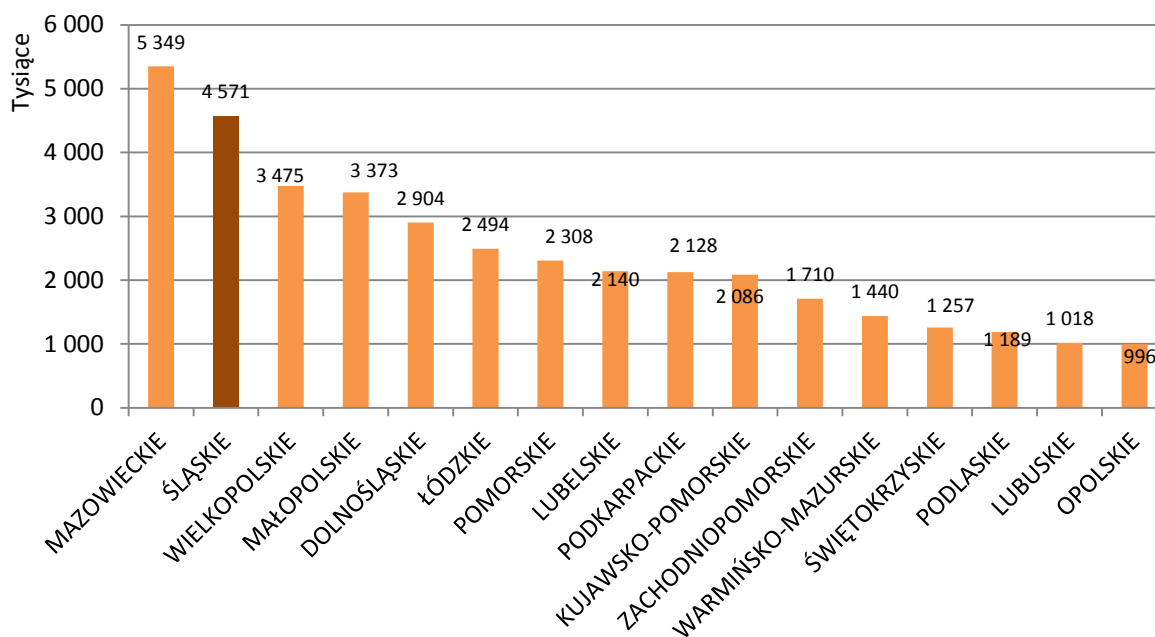
Niniejsze opracowanie przedstawia diagnozę sytuacji demograficznej województwa śląskiego z uwzględnieniem stanu na koniec 2015 roku oraz prognozy w perspektywie 2050 roku. Opracowanie powstało w oparciu o dane statystyczne udostępnione w ramach Banku Danych Lokalnych GUS. Analizy stanu opierają się na danych za rok 2015, natomiast ocena dynamiki zmian sięga roku 2000, a prognoz na przyszłość roku 2050. Przeprowadzone analizy pozwalają na pozycjonowanie województwa śląskiego na tle innych regionów oraz charakteryzują procesy zachodzące w samym województwie z uwzględnieniem różnicowań na poziomie powiatów oraz gmin (tam gdzie były dostępne dane). Dodatkowo w opracowaniu ujęto krótką charakterystykę infrastruktury opieki nad dzieckiem, osobami starszymi oraz analizę aktywności seniorów.

Przedstawione opracowanie analityczne stanowić będzie punkt wyjścia do opracowania „Koncepcji polityki przeciwdziałania negatywnym zmianom demograficznym, depopulacji i starzeniu się społeczeństwa”. Prezentowane analizy przedstawiają obraz sytuacji demograficznej województwa, lecz nie zawierają wnioskowania dotyczącego elementów określających pożądane kierunki działań, które będą opracowane w ramach wspomnianej „Koncepcji”.

1. LICZBA LUDNOŚCI – STAN OBECNY

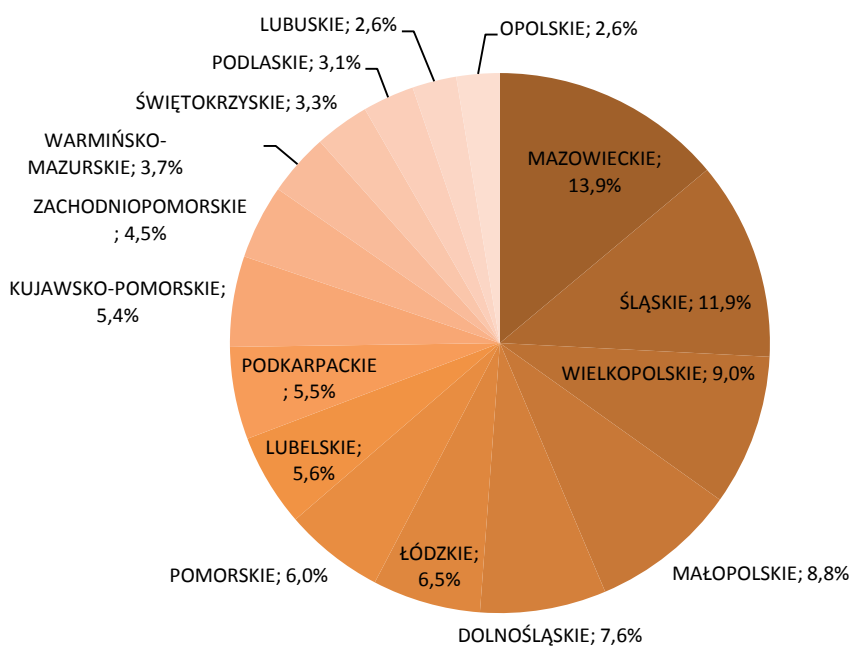
Liczba mieszkańców województwa śląskiego wynosiła w 2015 roku 4 570 849 osób, co stanowiło 11,9% ludności Polski. Region jest drugim województwem, po mazowieckim, pod względem liczby ludności, natomiast pierwszym w zakresie gęstości zaludnienia z wynikiem 371 osoby na km² przy średniej dla Polski wynoszącej 123 osoby na km².

Wykres 1. Liczba ludności w województwach w 2015 roku.

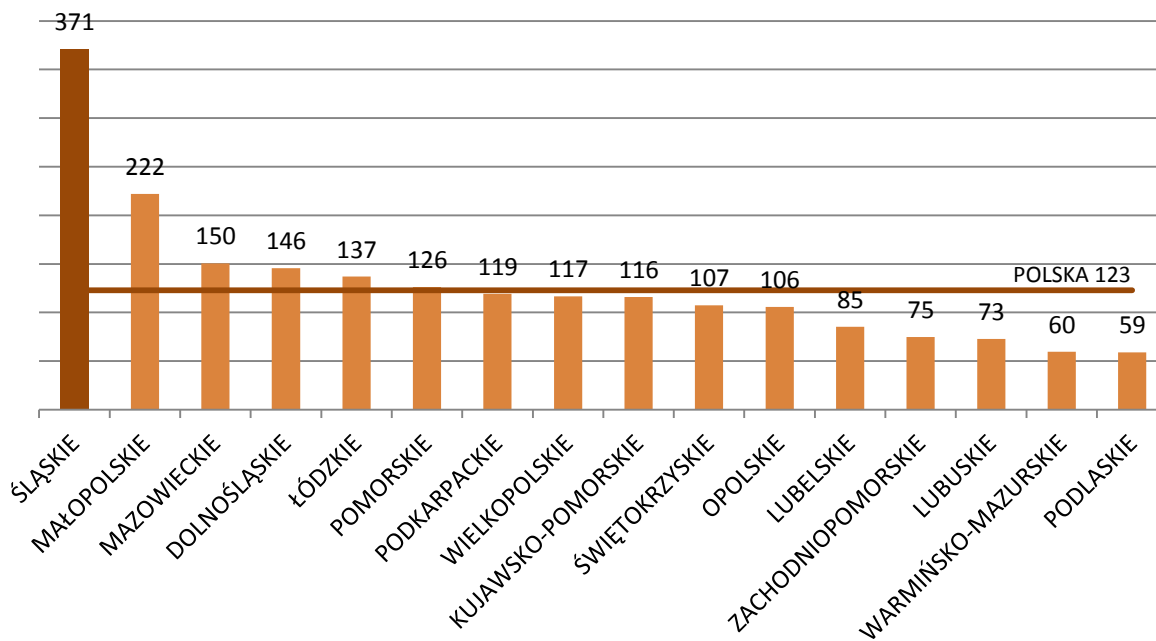
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Wykres 2. Procentowy udział ludności według województw w 2015 roku.

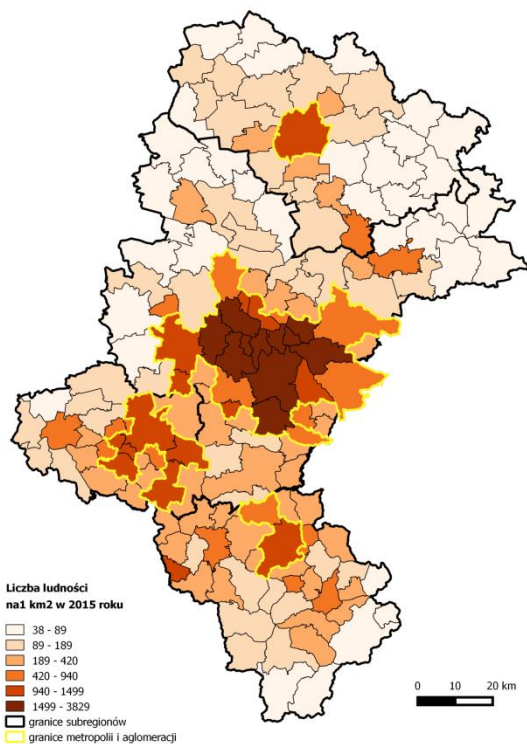
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Wykres 3. Liczba ludności na 1 km² według województw w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Mapa 1. Gęstość zaludnienia w województwie śląskim w 2015 roku.

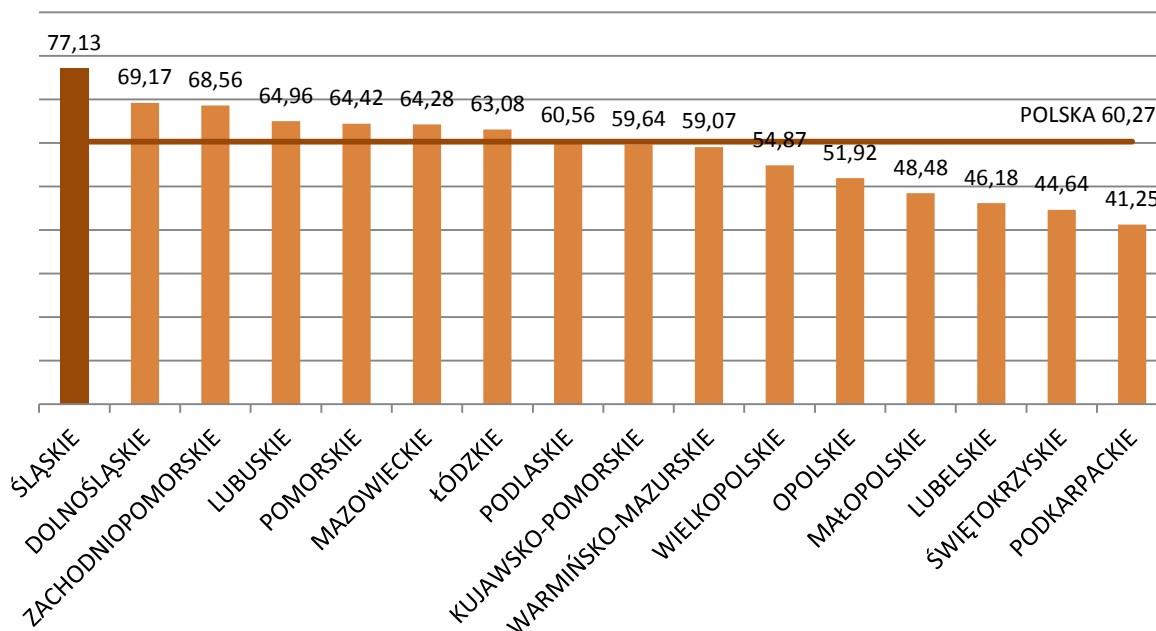

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Analizując przestrzenny rozkład ludności w województwie śląskim wskazać można na duże zróżnicowanie gęstości zaludnienia, w tym obszary o bardzo wysokim stopniu zagęszczenia. Najbardziej zaludnionym obszarem województwa jest Metropolia Górnośląska, gdzie liczba mieszkańców na 1 km² wynosi ponad 2 000 osób. Na obszarze Metropolii największą gęstością zaludnienia charakteryzuje się miasto Świętochłowice - aż 3 829 osób na km². Stosunkowo wysoką gęstością charakteryzują się także obszary aglomeracji: Częstochowskiej, Rybnickiej oraz Bielskiej. Najmniejszą gęstością zaludnienia charakteryzuje się północna część województwa śląskiego – zwłaszcza obszary poza terenami miejskimi.

Województwo śląskie jest najbardziej zurbanizowanym województwem w Polsce. Ludność zamieszkująca miasta stanowi aż 77,13% mieszkańców, przy średniej dla Polski wynoszącej niewiele ponad 60%. Następne w kolejności województwo dolnośląskie w 2015 roku charakteryzowało się wskaźnikiem na poziomie 69,17% ludności miejskiej.

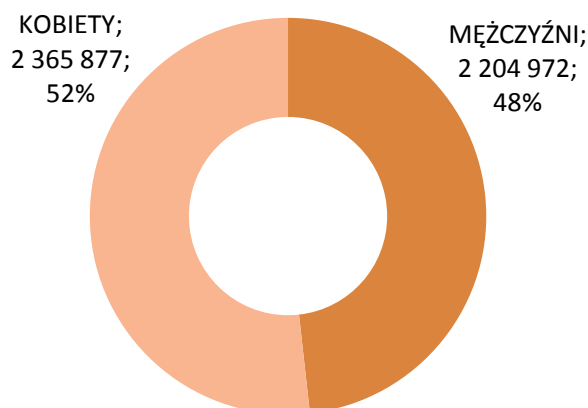
Wykres 4. Procentowy udział ludności miejskiej według województw w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Większość populacji w każdym województwie to kobiety. Kobiety w województwie śląskim stanowią 51,8% mieszkańców województwa i jest to wartość zbliżona do średniej dla Polski wynoszącej 51,6%. Współczynnik feminizacji wynoszący dla województwa śląskiego 107 wskazuje, że w województwie śląskim na 100 mężczyzn przypada 107 kobiet. Jest to wartość taka sama jak średnia krajowa i porównywalna dla wszystkich województw (w województwie łódzkim jest ona najwyższa i wynosi 110). Na przestrzeni ostatnich 10 lat miała ona charakter stały.

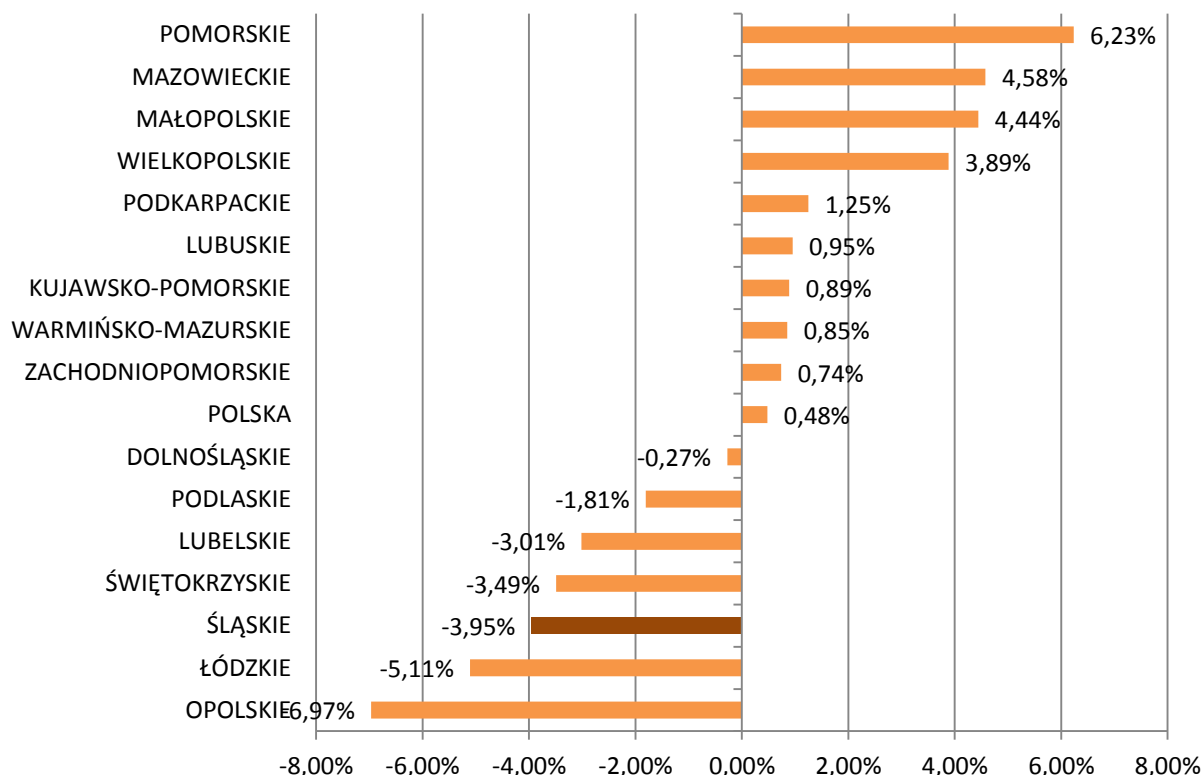
Wykres 5. Ludność województwa śląskiego według płci w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Ogólna liczba ludności w Polsce w okresie od 2000 do 2015 roku nieznacznie wzrosła (0,48%), choć można wskazać województwa, w których następował stały spadek liczby ludności. Wśród nich jest województwo śląskie ze spadkiem -3,95%. Prognozy demograficzne jednoznacznie wskazują, że sytuacja ludnościowa w całej Polsce ulegnie pogorszeniu natomiast w sposób szczególny dotknie to te województwa, w których **proces depopulacji** trwa od kilku lat.

Wykres 6. Procentowa zmiana liczby ludności według województw w latach 2000-2015.

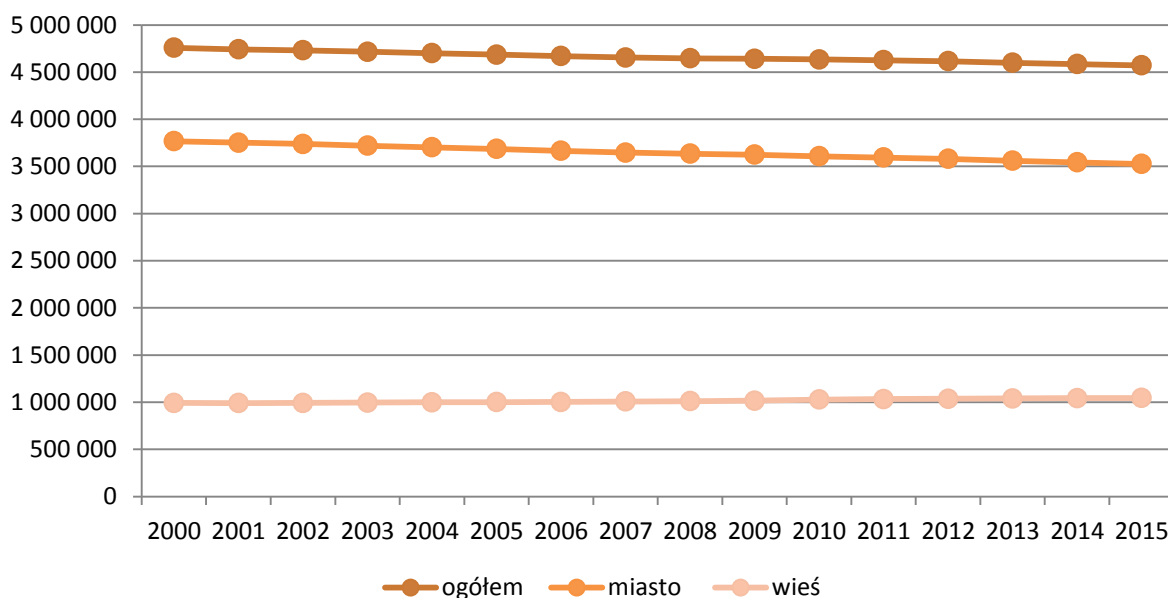

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Analizując zmiany jakie dokonały się w zakresie liczby ludności w województwie śląskim należy w sposób szczególny podkreślić sytuację miast. Ogólna liczba ludności w województwie w okresie 2000-2015 spadła o 3,95%¹. Sytuacja natomiast wygląda inaczej w zakresie podziału na mieszkańców miast i wsi, tzn. liczba mieszkańców miast spadła w obserwowanym okresie o 6,42%, natomiast na obszarach wiejskich wzrosła o 5,43%.

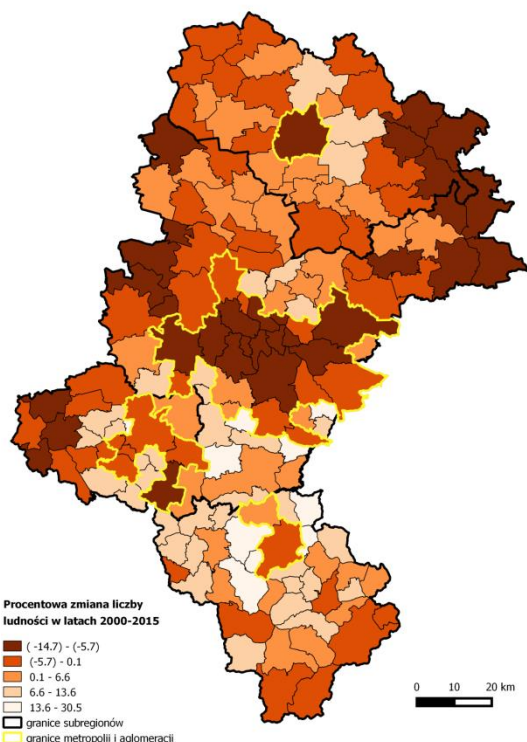
¹ Liczba ludności w 2000 roku nie obejmuje gminy Sławków, która w tym okresie była przynależna do województwa małopolskiego.

Wykres 7. Zmiana liczby ludności w województwie śląskim w podziale na miasto i wieś w latach 2000-2015.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Mapa 2. Zmiana liczby ludności w województwie śląskim w latach 2000-2015 (%).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Proces depopulacji dotyka przede wszystkim obszary miejskie, co w zderzeniu z faktem, że województwo śląskie jest najsilniej zurbanizowanym obszarem powoduje, że problem ten będzie miał coraz większe znaczenie i konsekwencje. Procentowe zmiany liczby ludności nie oddają rzeczywistej skali problemu zmniejszającej się liczby ludności w zakresie miast centralnej części województwa. W analizowanym okresie (tj. od 2000 roku) w Katowicach ubyło ponad 30 tysięcy mieszkańców. Niewiele lepiej jest w pozostałych miastach Metropolii Górnośląskiej². Z tak dużym nasileniem zjawiska boryka się również Aglomeracja Częstochowska, gdzie liczba mieszkańców zmniejszyła się o prawie 25 tys. . Na drugim biegunie wskazać można miejscowości, których liczba mieszkańców w ostatnim czasie wzrosła. Gminy te położone są w większości w południowej części województwa lub na obrzeżach Metropolii

² Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” obszar Metropolii Górnośląskiej obejmuje następujące miasta: Katowice, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Chorzów, Jaworzno, Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Tarnowskie Góry, Będzin, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Knurów, Mikołów, Czeladź, Łaziska Górne, Bieruń, Radzionków i Wojkowice.

Górnośląskiej (Wry, Mikołów, Orzesze).

Tabela 1. Zmiana liczby ludności w wybranych gminach województwa śląskiego w latach 2000-2014.³

Jednostka terytorialna	Zmiana 2000/2015 (os.)	Zmiana 2000/2015 (%)
Ubytki		
Katowice	-30 715	-9,29%
Sosnowiec	-27 105	-11,56%
Bytom	-25 046	-12,79%
Częstochowa	-24 954	-9,86%
Gliwice	-21 700	-10,58%
Zabrze	-20 784	-10,54%
Ruda Śląska	-12 436	-8,17%
Dąbrowa Górnicza	-10 146	-7,64%
Chorzów	-8 951	-7,54%
Jastrzębie-Zdrój	-7 254	-7,44%
Siemianowice Śląskie	-6 551	-8,76%
Bielsko-Biała	-6 020	-3,37%
Świętochłowice	-5 882	-10,35%
Tychy	-5 019	-3,76%
Piekary Śląskie	-4 973	-8,11%
Racibórz	-4 640	-7,72%
Jaworzno	-4 272	-4,40%
Zawiercie	-3 917	-7,18%
Rybnik	-3 623	-2,53%
Czeladź	-2 941	-8,32%
Knurów	-2 166	-5,29%
Będzin	-1 819	-3,05%
Tarnowskie Góry	-1 723	-2,75%
Toszek	-1 629	-14,73%
Żory	-1 588	-2,50%
Cieszyn	-1 417	-3,86%
Wodzisław Śląski	-1 272	-2,55%
Pyskowice	-1 232	-6,26%
Mysłowice	-1 098	-1,45%
Myszków	-1 088	-3,26%
Koniecpol	-1 037	-9,62%
Przyrosty		
Porąbka	1 019	7,08%

³ Wyszczególniono gminy o wartości zmiany powyżej 1 000 mieszkańców.

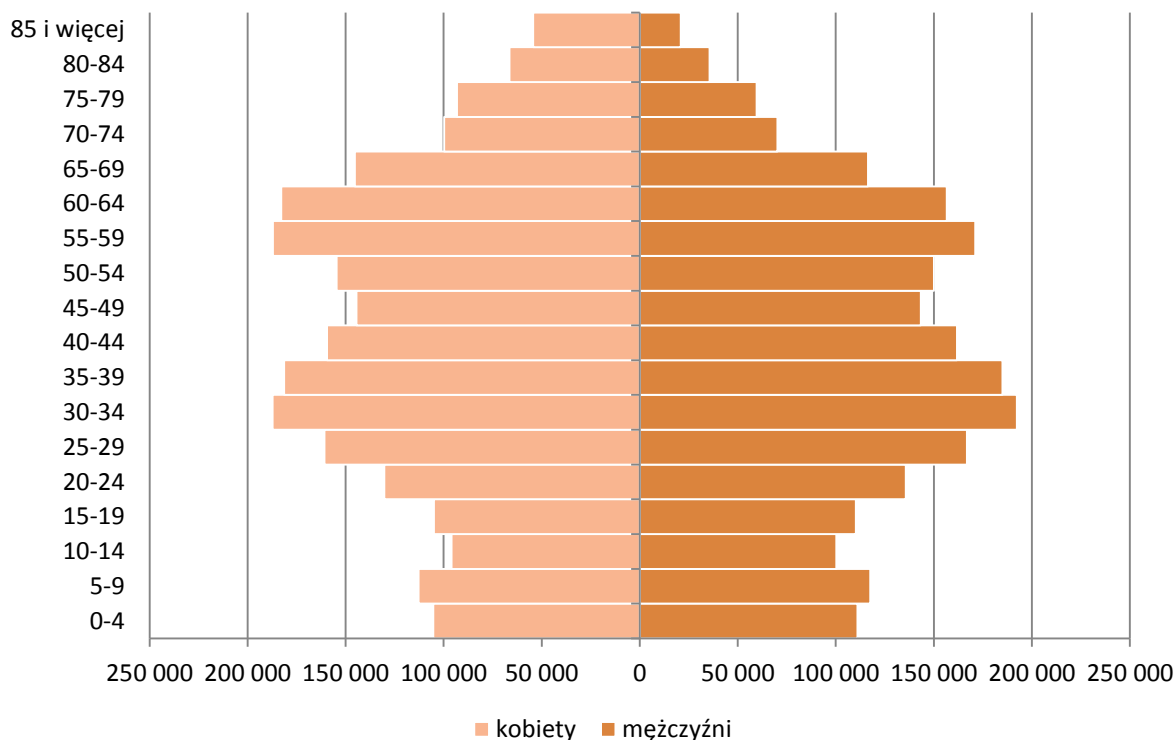
Gierałtowiec	1 021	9,51%
Gaszowice	1 037	12,26%
Jaworze	1 058	17,38%
Lipowa	1 075	11,44%
Zebrzydowice	1 116	9,22%
Świerklaniec	1 153	10,78%
Imielin	1 189	15,53%
Goleszów	1 230	10,40%
Godów	1 233	10,03%
Hażlach	1 238	13,14%
Świerklany	1 288	11,77%
Bestwina	1 319	13,08%
Strumień	1 358	11,68%
Pilchowice	1 370	13,45%
Bojszowy	1 385	22,23%
Skoczów	1 476	5,84%
Brenna	1 511	15,75%
Mykanów	1 523	11,35%
Wilkowice	1 599	13,62%
Orzesze	1 688	9,05%
Mikołów	1 732	4,54%
Suszec	1 770	17,24%
Gorzyce	1 789	9,38%
Kozy	1 808	16,56%
Wry	1 832	30,51%
Czechowice-Dziedzice	1 985	4,62%
Wilamowice	2 536	17,59%
Pszczyna	2 965	6,06%
Jasienica	4 149	21,62%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Struktura wiekowa ludności

Najliczniejszą grupę wiekową stanowi ludność w wieku produkcyjnym, tj. wieku zdolności do pracy⁴.

Wykres 8. Piramida wieku ludności województwa śląskiego w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Analizując układ piramidy wieku wskazać można dwie grupy wiekowe, które dominują pod względem udziału liczby osób, jest to grupa kobiet i mężczyzn w wieku 30-34 oraz 55-59 lat, urodzonych w czasie tzw. wyżu demograficznego. Natomiast analizując kształt piramidy wieku zauważyć można brak wyraźnie zarysowanego kolejnego wyżu demograficznego.

Tabela 2. Udział poszczególnych grup wiekowych w liczbie ludności ogółem w województwie śląskim w 2015 roku.

Grupa wiekowa	Mężczyźni	Kobiety
0-4	5,04%	4,44%
5-9	5,33%	4,76%
10-14	4,55%	4,06%
15-19	5,00%	4,43%
20-24	6,16%	5,51%
25-29	7,57%	6,80%

⁴ Dane wg podziału administracyjnego na dzień 31 XII. Przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek 18-64 lata, dla kobiet 18-59 lat. Wiek mobilny – grupa wieku produkcyjnego obejmująca ludność w wieku 18-44 lata, wiek niemobilny – grupa wieku produkcyjnego obejmująca ludność w wieku: mężczyźni – 45-64 lata, kobiety – 45-59 lat. Przez ludność w wieku nieprodukcyjnym rozumie się ludność w wieku przedprodukcyjnym, tj. do 17 lat oraz w wieku poprodukcyjnym, tj. mężczyźni – 65 lat i więcej, kobiety – 60 lat i więcej.

30-34	8,72%	7,91%
35-39	8,39%	7,67%
40-44	7,34%	6,74%
45-49	6,50%	6,11%
50-54	6,81%	6,53%
55-59	7,76%	7,91%
60-64	7,10%	7,73%
65-69	5,28%	6,14%
70-74	3,19%	4,21%
75-79	2,70%	3,94%
80-84	1,61%	2,81%
85 i więcej	0,95%	2,30%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Proporcje między ludnością w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym, wykazują niekorzystane tendencję. Na przestrzeni ostatnich lat w sposób zdecydowany rośnie udział ludności w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym spadku liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, co jednoznacznie wskazuje na postępujący **proces starzenia się społeczeństwa**. W województwie śląskim szybciej przyrasta liczba osób w wieku poprodukcyjnym niż średnio w kraju.

Tabela 3. Wiek ekonomiczny ludności województwa śląskiego i Polski w latach 2002-2015.

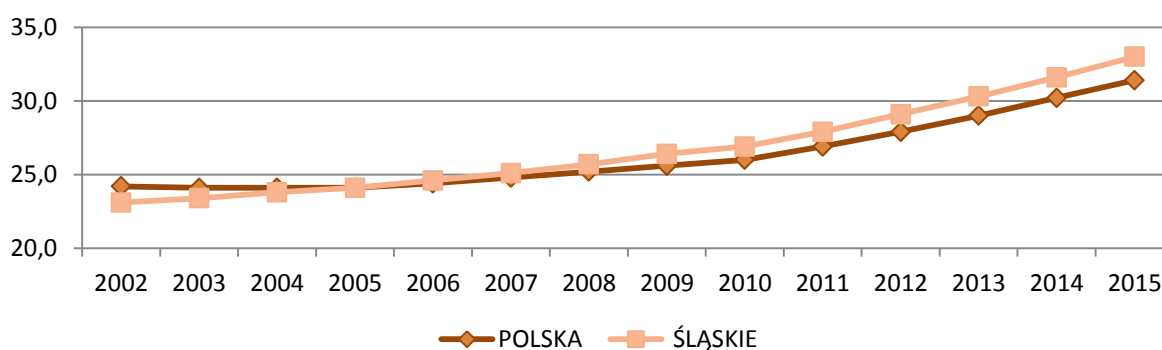
Lata	Ludność w wieku					
	w wieku przedprodukcyjnym (%)		w wieku produkcyjnym (%)		w wieku poprodukcyjnym (%)	
	POLSKA	ŚLĄSKIE	POLSKA	ŚLĄSKIE	POLSKA	ŚLĄSKIE
2002	22,7	21,0	62,2	64,2	15,1	14,8
2003	21,9	20,2	62,9	64,7	15,2	15,1
2004	21,2	19,5	63,5	65,1	15,3	15,5
2005	20,6	18,9	64,0	65,4	15,4	15,7
2006	20,1	18,4	64,2	65,5	15,7	16,1
2007	19,6	18,0	64,4	65,6	16,0	16,5
2008	19,3	17,6	64,5	65,5	16,2	16,9
2009	18,9	17,4	64,5	65,4	16,5	17,2
2010	18,8	17,3	64,4	65,2	16,8	17,6
2011	18,5	17,1	64,2	64,8	17,3	18,1
2012	18,3	17,0	63,9	64,3	17,8	18,7
2013	18,2	16,9	63,4	63,8	18,4	19,3
2014	18,0	16,8	63,0	63,2	19,0	20,0
2015	18,0	16,8	62,4	62,5	19,6	20,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Niekorzystnym odzwierciedleniem powyższych tendencji są wskaźniki obciążenia demograficznego. Wartość wskaźnika ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym jeszcze w 2002 roku wynosiła w województwie śląskim 23,1 i była niższa niż średnia krajowa (24,2), by wzrosnąć w 2015 roku do wartości 33 (średnia krajowa 31,4). Zjawisko to w przestrzeni rozkłada się stosunkowo równomiernie, przy czym można wskazać obszary o większym natężeniu, tj. północno-wschodnia część województwa śląskiego oraz wschodnia część Metropolii Górnośląskiej. Analizując powyższe zjawisko na obszarze regionu można zauważyć koncentrację miejsc, gdzie wskaźnik obciążenia demograficznego osiąga wysoką wartość. Jest to w szczególności środkowa i północno-wschodnia część województwa śląskiego, podczas gdy najkorzystniej pod tym względem wygląda południowa część regionu.

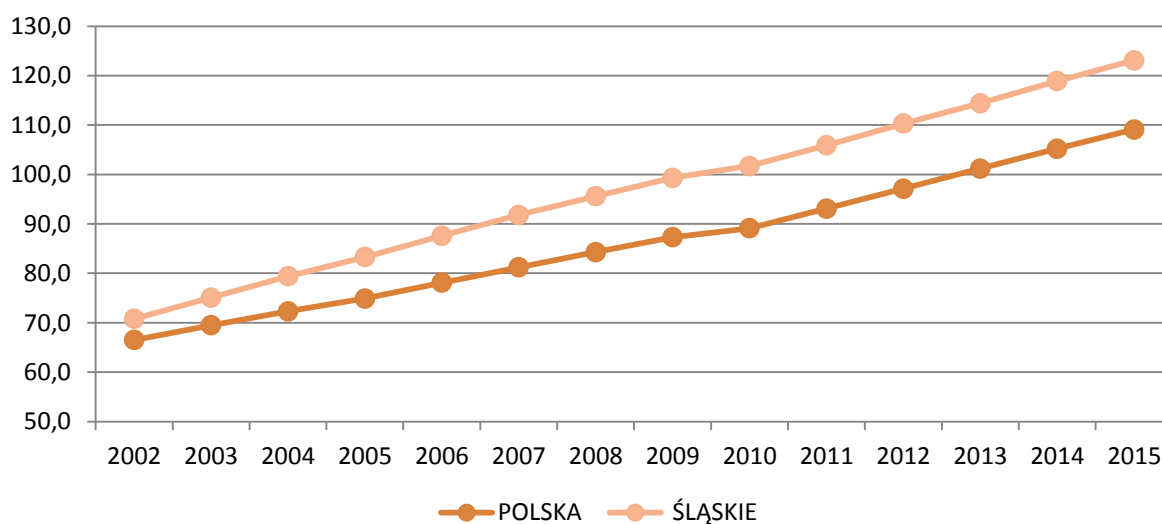
Niekorzystną sytuację demograficzną jeszcze bardziej podkreśla wskaźnik obciążenia demograficznego ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym. Wartość tego wskaźnika dla województwa śląskiego w analizowanym okresie była gorsza od średniej krajowej, a dodatkowo wzrastała i w 2015 roku osiągnęła wartość 123,1, co oznacza większy przyrost osób wieku poprodukcyjnym niż osób w wieku do lat 18. Analizując powyższe zjawisko w przestrzeni można zauważyć koncentrację miejsc, gdzie wskaźnik obciążenia ludnością w wieku poprodukcyjnym do przedprodukcyjnego osiąga wysoką wartość, tj. środkowa i północno-wschodnia część województwa śląskiego. Najkorzystniej pod tym względem wygląda południowa część województwa śląskiego.

Wykres 9. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie śląskim i w Polsce w latach 2002-2015.

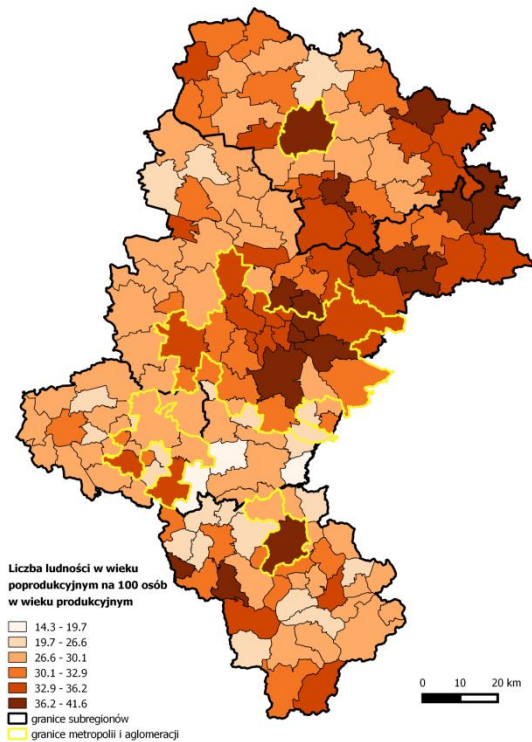
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Wykres 10. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w województwie śląskim i w Polsce w latach 2002-2015.

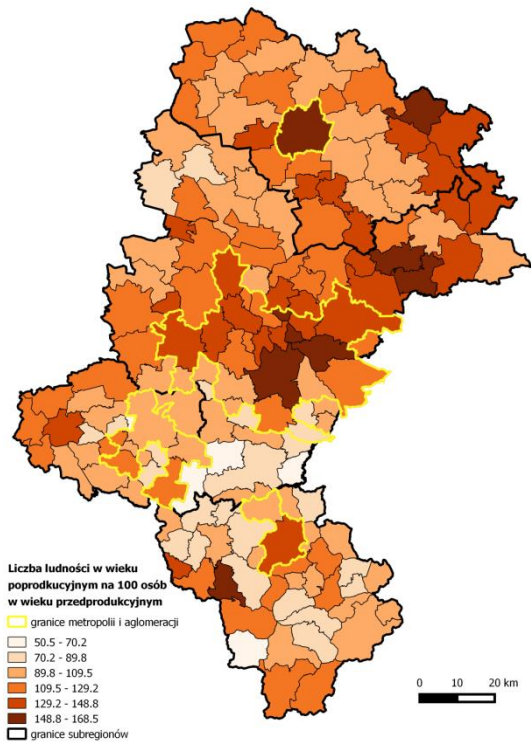
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Mapa 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie śląskim w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

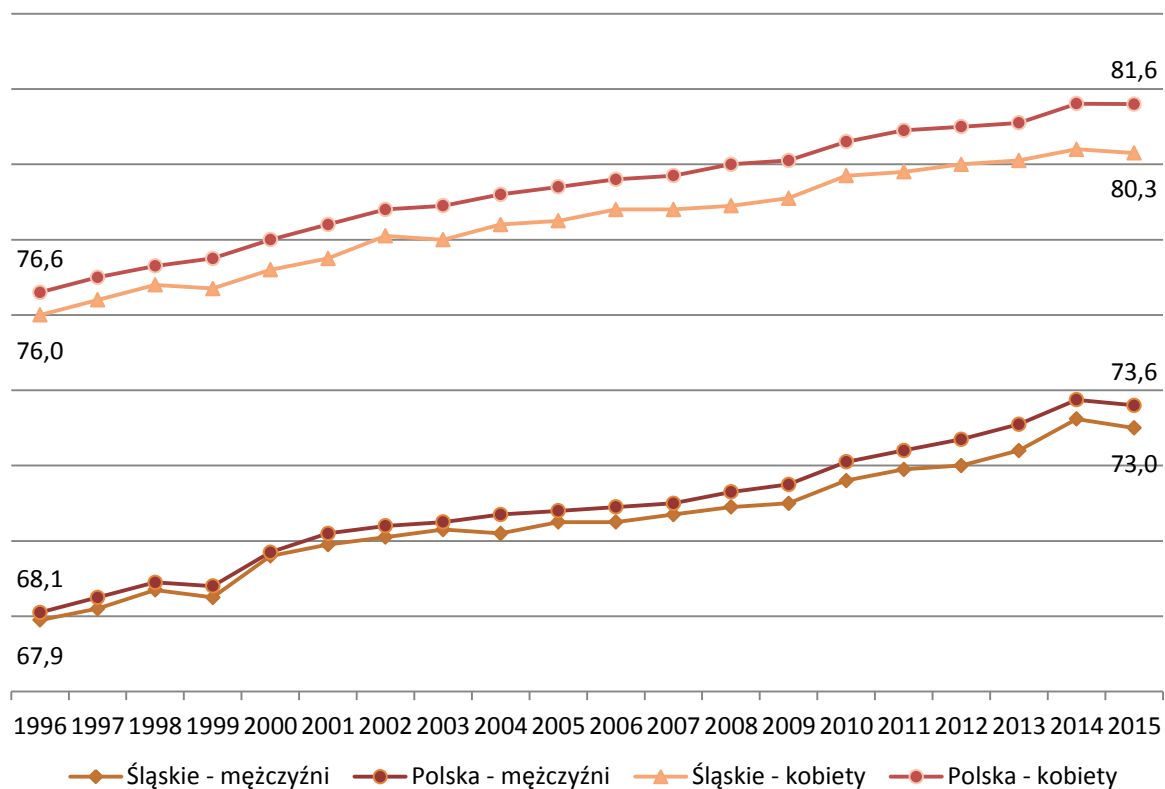
Mapa 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w województwie śląskim w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Utrzymująca się tendencja wzrostu liczby osób w wieku poprodukcyjnym przy równoczesnym spadku liczby osób w wieku przedprodukcyjnym będzie miała poważne implikacje gospodarcze i społeczne. Na ten stan rzeczy nakłada się równocześnie stały wzrost przeciętnej długości trwania życia.

Wykres 11. Przeciętna długość trwania życia w podziale na płeć w województwie śląskim i w Polsce w latach 1996-2015.

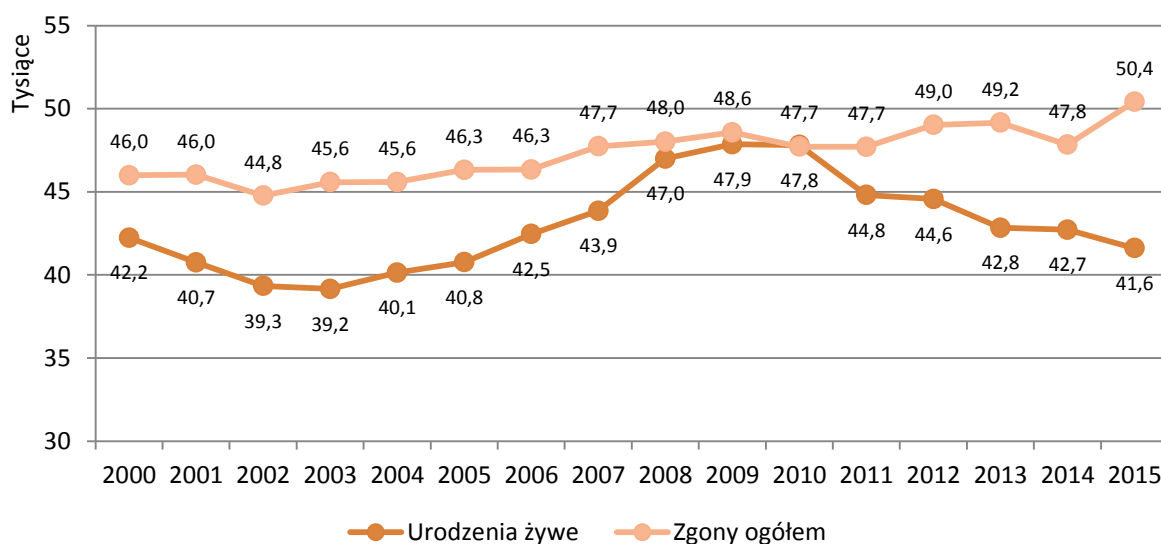
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Na przestrzeni lat przeciętna długość życia wykazywała wzrost. Prognozowana przeciętna długość życia osób urodzonych w 2015 roku wynosi w województwie śląskim 80,3 lat dla kobiet i 73 lat dla mężczyzn. Wartości te są niższe od średniej dla Polski, która wynosi 81,6 lat dla kobiet i 73,6 lat dla mężczyzn.

2. RUCH NATURALNY

Niekorzystne tendencje demograficzne w województwie śląskim są potęgowane przez negatywne zjawiska w zakresie ruchu naturalnego ludności. W latach 2000-2015 liczba zgonów notowanych w województwie śląskim była przeciętnie o ok. 4,3 tys. wyższa od liczby urodzeń żywych. Jedynie w 2010 roku liczba urodzeń była wyższa od liczby zgonów, natomiast w 2015 roku deficyt urodzeń wyniósł aż 8,8 tys.

Wykres 12. Urodzenia żywe i zgony ogółem w województwie śląskim w latach 2000-2015.

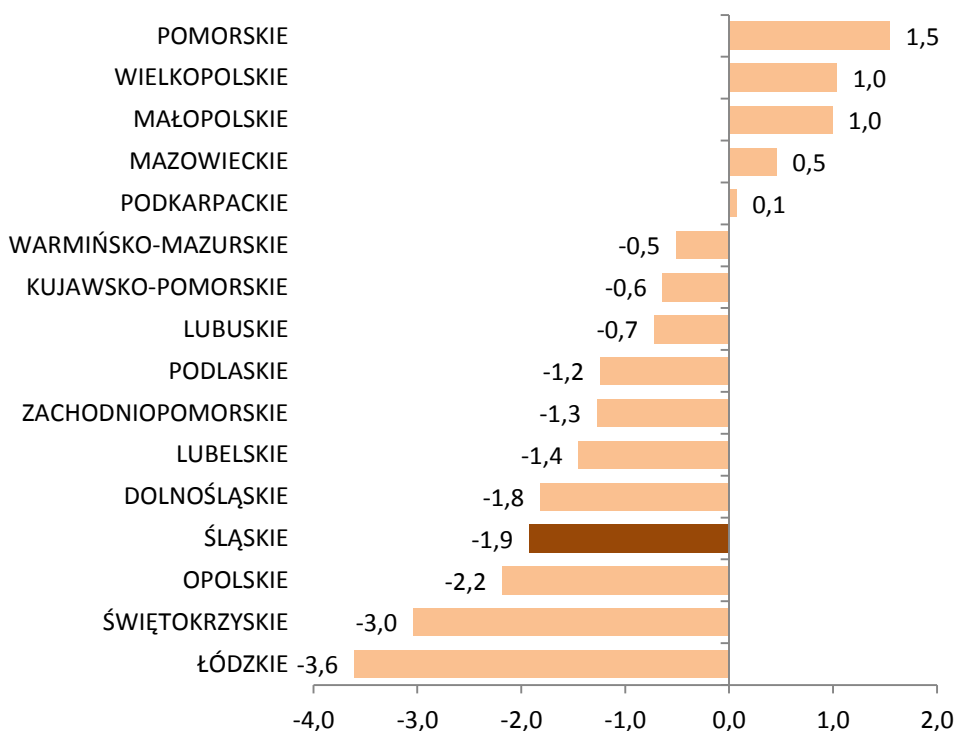

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Województwo śląskie jest jednym z 7 województw, w których utrzymuje się ujemny przyrost naturalny (średnio rocznie w okresie 2000-2015 to ok. -4 300 osób). W liczbach bezwzględnych gorsza sytuacja występuje jedynie w województwie łódzkim (od 2000 roku przyrost naturalny wynosi średnio -7 800 osób rocznie).

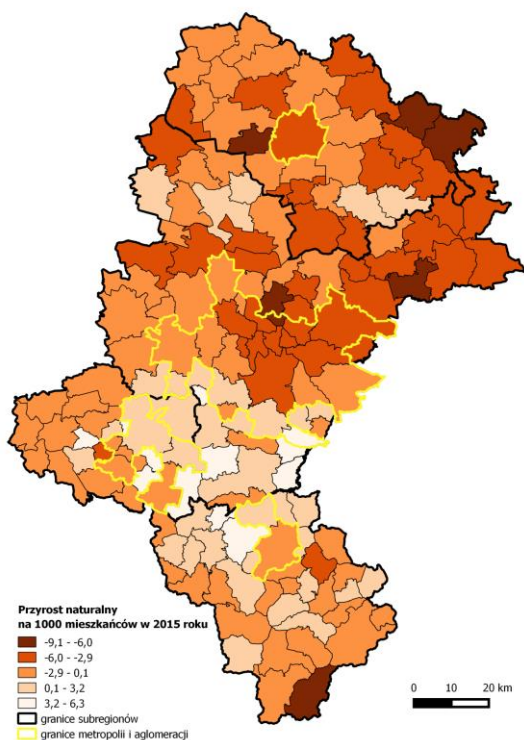
Skalę problemu lepiej oddaje przeliczenie wartości przyrostu naturalnego na 1 000 mieszkańców. W zdecydowanie najkorzystniejszej sytuacji (zgodnie z danymi za 2015 rok) są kolejno województwa pomorskie (1,5), wielkopolskie (1,0) i małopolskie (1,0). Na drugim biegunie, jako województwa najsilniej dotknięte zjawiskiem ujemnego przyrostu naturalnego są województwa łódzkie (-3,6) oraz świętokrzyskie (-3,0). W województwie śląskim problem ujemnego przyrostu (-1,9) przyjmuje podobne rozmiary jak w województwach opolskim (-2,2) i dolnośląskim (-1,8).

Wykres 13. Przyrost naturalny na 1 000 mieszkańców w województwach w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Mapa 5. Przyrost naturalny na 1 000 mieszkańców w gminach województwa śląskiego w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

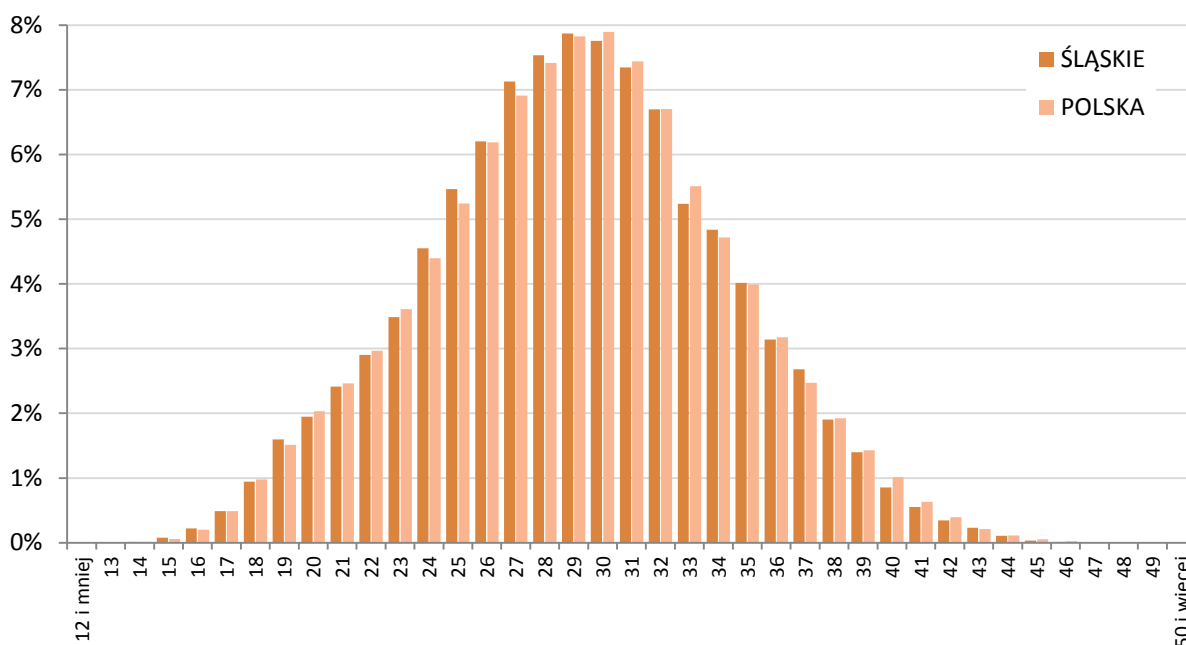
W województwie śląskim występują znaczne różnice w poziomie przyrostu naturalnego pomiędzy poszczególnymi gminami. Spoglądając na mapę województwa można wyraźnie wskazać na zróżnicowania pomiędzy częścią północną oraz południową. Miasta Metropolii Górnośląskiej (za wyjątkiem południowych obrzeży) oraz tereny znajdujące się na północ od niej, charakteryzują się ujemnym przyrostem naturalnym. Najniższe wartości przyrostu naturalnego charakteryzują gminy znajdujące się na przeciwległych krańcach województwa: Dąbrowa Zielona na północy (-9,1) oraz Ujszyły na południu (-8,5). Ponadto przyrost na 1 000 mieszkańców na poziomie -7,0 lub niższym w 2015 roku osiągnęły także gminy: Wojkowice, Ogrodzieniec, Bobrowniki, Blachownia oraz Koniecpol. Generalnie, aż 116 spośród 167 gmin regionu charakteryzowało się w 2015 roku ujemną wartością przyrostu naturalnego. W największym stopniu z problemem ujemnego przyrostu boryka się północno-wschodnia część województwa,

natomiast zachodnia część regionu to umiarkowanie ujemny przyrost naturalny.

Najkorzystniejsze wskaźniki przyrostu naturalnego charakteryzują natomiast gminy: Suszec (6,3), Miedźna (6,2), Świerklany (6,1), Mszana (5,1) oraz Jasienica (5,2). Z kolei wśród gmin będących jednocześnie miastami na prawach powiatu najlepiej wypadają Żory (1,6). Jest to jedno z trzech miast na prawach powiatu w województwie śląskim, które w 2015 roku odnotowały dodatni wskaźnik przyrostu naturalnego (pozostałe dwa to Tychy oraz Rybnik).

Charakteryzując zjawiska demograficzne istotnym zagadnieniem jest wiek kobiet rodzących dzieci. Najwięcej, bo prawie 40% dzieci, rodzą kobiety w wieku 27-31 lat, przy czym szczyt przypada na wiek równy 30 lat w Polsce i 29 lat w województwie śląskim (nieco poniżej 8% dzieci rodzą kobiety w tym wieku). Odsetek dzieci rodzonych przez kobiety młodsze jest nieco wyższy w województwie śląskim niż w Polsce ogółem. Natomiast kobiety starsze niż 29-30 lat nieco więcej dzieci rodzą w Polsce.

Wykres 14. Urodzenia żywe według pojedynczych roczników wieku matki w 2015 roku [%].

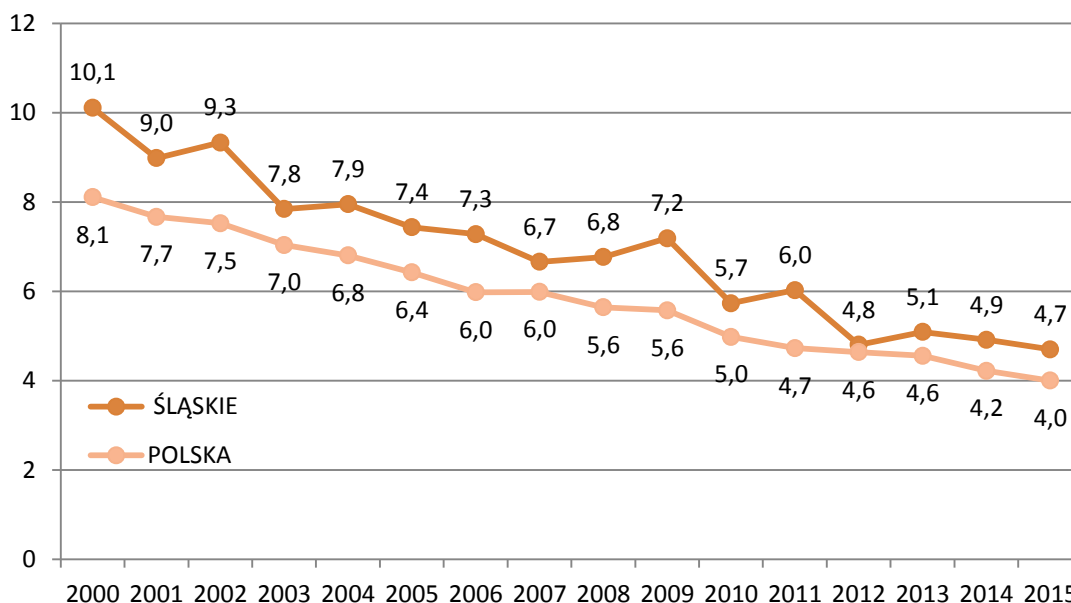

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Stopniowo poprawia się sytuacja w zakresie opieki nad noworodkami, o czym może świadczyć zmniejszająca się liczba zgonów niemowląt. Jeszcze w 2000 roku w województwie śląskim notowano nieco ponad 10 zgonów niemowląt na 1 000 urodzeń żywych, podczas gdy w 2015 roku liczba ta zmniejszyła się do niespełna 5. Poprawa w tym aspekcie wynika m.in. z rozwoju możliwości badań przeprowadzanych w trakcie ciąży, wzrostu świadomości społeczeństwa odnośnie zagrożeń dla płodu i sposobów ich ograniczania. Ponadto stale rozwija się technologia pozwalająca wychwycić na wczesnym etapie rozwoju dziecka coraz więcej nieprawidłowości oraz w odpowiedni sposób reagować na nie jeszcze w okresie życia płodowego dziecka.

Niemniej jednak śmiertelność niemowląt w województwie śląskim jest ciągle wyższa od średniej dla kraju, gdzie w 2000 roku notowano nieco ponad 8 zgonów niemowląt na 1 000 urodzeń żywych, a w 2015 roku przeciętnie 4 takie zdarzenia.

Wykres 15. Zgony niemowląt na 1 000 urodzeń żywych w województwie śląskim i w Polsce w latach 2000-2015.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Struktura zgonów według wieku i płci pokazuje różnicę w długości życia pomiędzy kobietami i mężczyznami. Można stwierdzić, że wśród kobiet mniej więcej do 50 roku życia śmiertelność jest na stosunkowo niskim poziomie. Później zaczyna stopniowo wzrastać, aż do kulminacji w grupach wieku 80-84 i 85-89. Wśród mężczyzn wygląda to nieco inaczej, gdyż odsetek zgonów w kolejnych pięcioletnich grupach wiekowych zaczyna przyrastać wcześniej niż u kobiet i na zbliżonym wysokim poziomie utrzymuje się w grupach wiekowych 60-64, 65-69, 70-74, 75-79, 80-84. Odsetek zgonów wśród mężczyzn w wieku 85 i więcej lat jest już wyraźnie niższy.

Porównanie struktury zgonów w Polsce z sytuacją występującą w województwie śląskim pokazuje różnicę w długości życia między mieszkańcami województwa a kraju ogółem. Odsetek zgonów (zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn) w grupach wiekowych do 75-79 włącznie jest w województwie wyższy niż w kraju. Wśród roczników starszych wyższy wskaźnik odsetka zgonów charakteryzuje przeciętnie kraj niż region. Świadczy to o tym, że mieszkańcy regionu żyją krócej i rzadziej dożywają podeszłego wieku.

Wykres 16. Struktura zgonów według płci i grup wieku w województwie śląskim i w Polsce w 2015 roku.

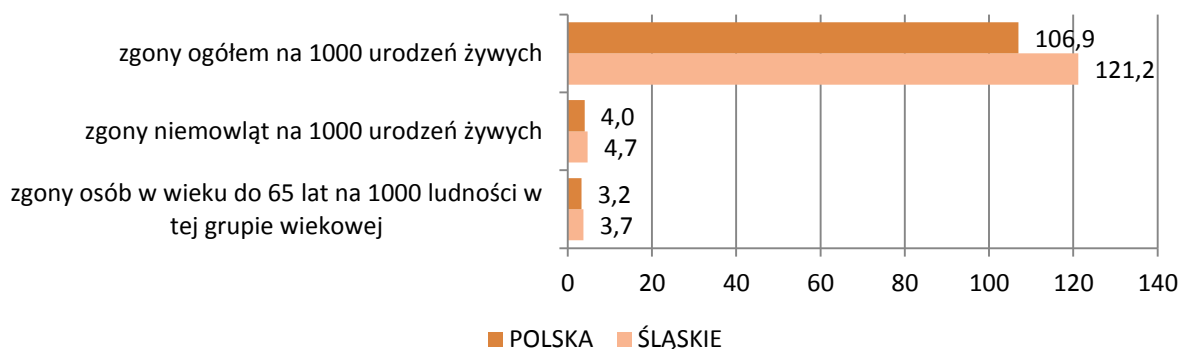

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Wskaźniki demograficzne nie są dla województwa śląskiego zbyt korzystne. W 2015 roku region charakteryzował się znacząco wyższym od średniej krajowej współczynnikiem zgonów na 1 000 urodzeń żywych. Innym wskaźnikiem, którego wartość kształtuje się niekorzystnie względem średniej krajowej jest wskaźnik zgonów niemowląt na 1 000 urodzeń żywych.

O krótszym trwaniu życia mieszkańców województwa śląskiego niż Polski ogółem świadczy także wskaźnik zgonów osób do lat 65 na 1 000 osób w tej grupie wieku. W 2015 roku wartość tego wskaźnika dla województwa wynosiła 3,7, podczas gdy dla Polski ogółem 3,2.

Wykres 17. Zgony ogółem, zgony niemowląt i zgony osób w wieku do 65 lat – wskaźniki dla województwa śląskiego i Polski za rok 2015 rok.

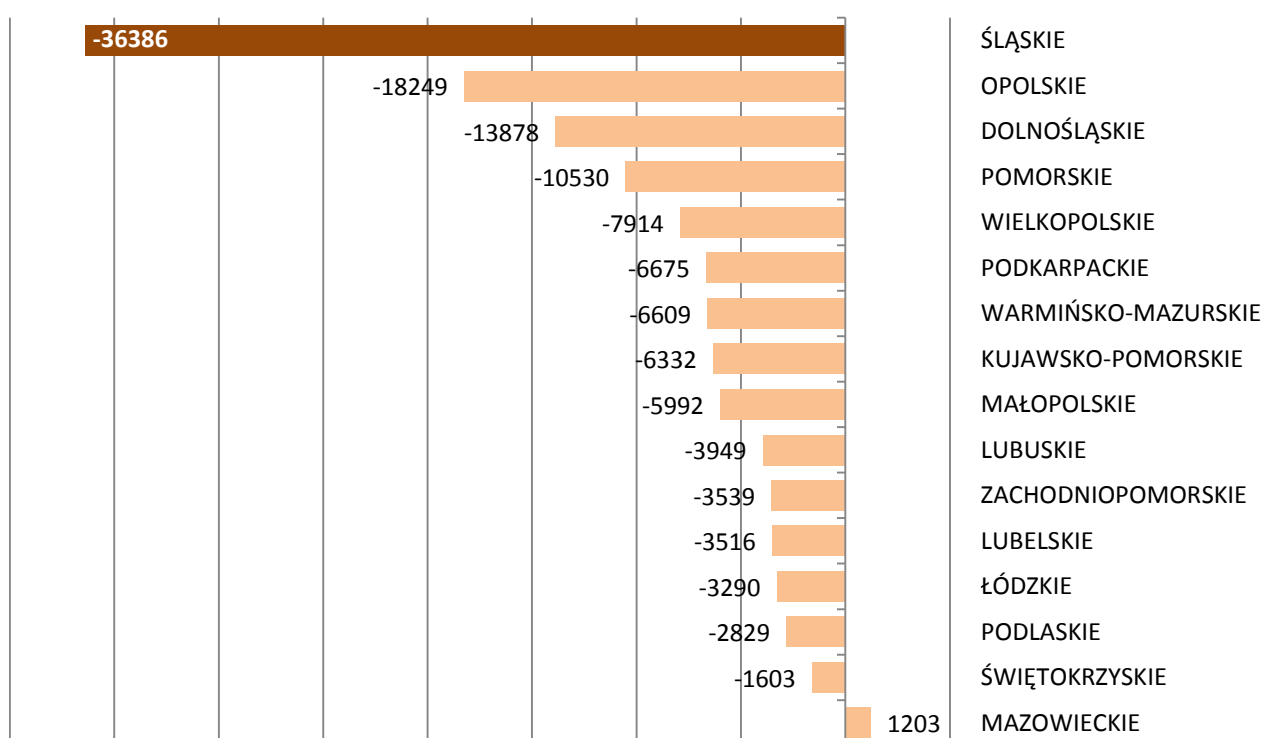

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

3. MIGRACJE

Problemem województwa śląskiego w odniesieniu do sytuacji demograficznej jest także odpływ migracyjny ludności. Skumulowane za okres 2005-2014 saldo osób w wieku produkcyjnym (osoby z tej grupy wiekowej stanowią zdecydowaną większość migrantów), które zdecydowały się na migrację zagraniczną na pobyt stały wyniosło w województwie śląskim 36,4 tys. osób. Był to zdecydowanie największy odpływ ludności spośród wszystkich województw. Drugi po województwie śląskim region to województwo opolskie, które straciło ponad 18 tysięcy mieszkańców w wyniku migracji zagranicznych w analizowanym okresie. Dodatnie saldo migracji zagranicznych zanotowało natomiast tylko jedno województwo, a mianowicie mazowieckie (1 203 osoby przybyły w wyniku migracji zagranicznych).

Wykres 18. Skumulowane saldo migracji zagranicznych na pobyt stały osób w wieku produkcyjnym według województw za lata 2005-2014.

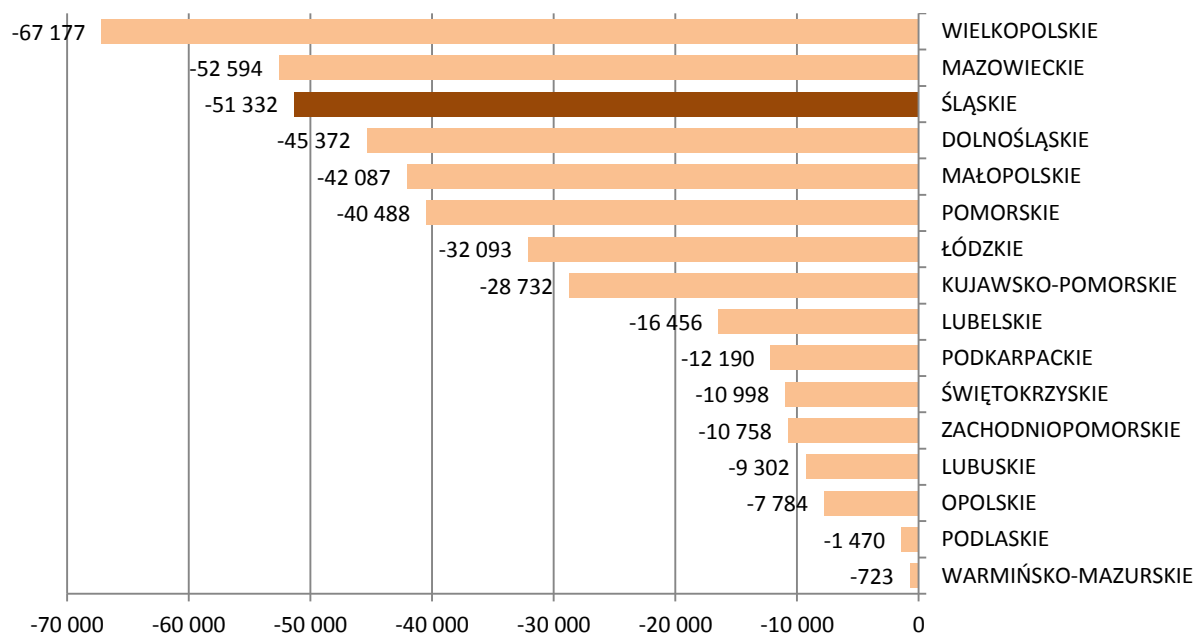

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Województwo śląskie cechuje jeden z największych strumieni odpływu ludności z miast na obszary wiejskie. W ciągu 11 lat (od 2005 do 2015 roku) w granicach województwa śląskiego ponad 51 tys. osób zmieniło miejsce zamieszkania z miasta na wieś. Jedynie w województwach wielkopolskim (ponad 67 tys. osób) oraz mazowieckim (52,6 tys. osób) strumień takich przepływów ludności był większy.

Najmniejszy odpływ ludności z miasta na wieś nastąpił w województwach warmińsko-mazurskim (0,7 tys. osób) oraz podlaskim (niespełna 1,5 tys. osób). Wartości salda migracji wewnątrzwojewódzkich wskazują na tendencję polegającą na przenoszeniu się ludności miejskiej na tereny mniej zurbanizowane.

Wykres 19. Skumulowane saldo migracji wewnątrzwojewódzkich na pobyt stały dla miast według województw za lata 2005-2015.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Analizując ruchy migracyjne wewnątrz kraju można stwierdzić, że województwo śląskie nie jest zbyt atrakcyjnym kierunkiem osiedlania się dla mieszkańców pochodzących z innych województw. Saldo migracji międzywojewódzkich wynosiło dla województwa śląskiego - 3 449 osób w 2015 roku, natomiast skumulowane saldo za okres 2000-2015 to -49,6 tys. osób. Największy odpływ migracyjny z województwa śląskiego następuje w kierunku województw mazowieckiego i małopolskiego (w każdym z tych kierunków ponad -15,5 tys. osób). Trzykrotnie mniejsze jest saldo migracji z województwem dolnośląskim, a pozostałe kierunki mają już mniejsze znaczenie. Należy zaznaczyć, że jedynie z trzema województwami, województwo śląskie ma dodatnie skumulowane saldo migracji międzywojewódzkich i są to województwa świętokrzyskie, lubelskie oraz podkarpackie.

Tabela 4. Saldo migracji międzywojewódzkich województwa śląskiego z poszczególnymi województwami w latach 2000-2015.

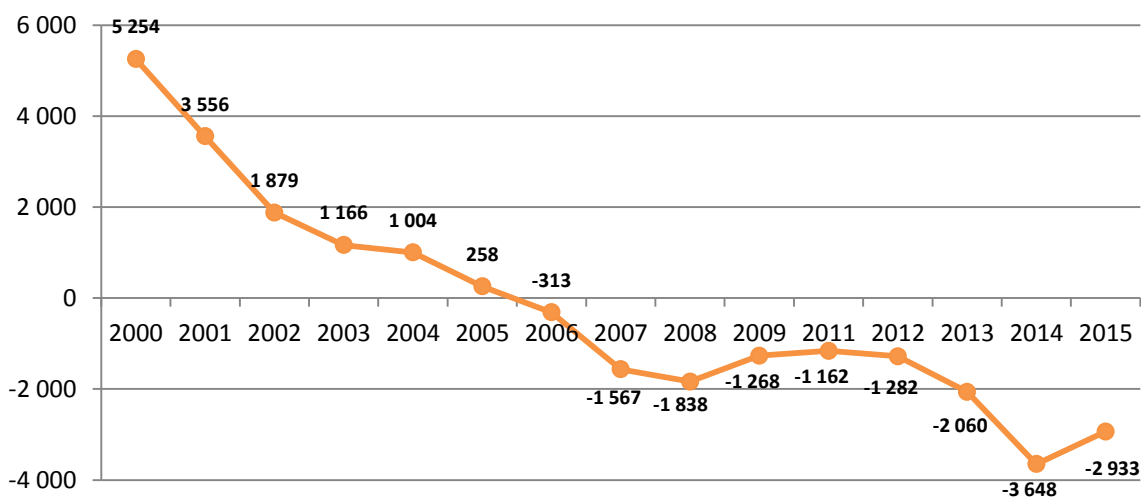
Kierunek	Saldo migracji w 2015 roku	Skumulowane saldo migracji za lata 2000-2015
ŚWIĘTOKRZYSKIE	-66	1016
LUBELSKIE	49	889
PODKARPACKIE	-1	92
PODLASKIE	-38	-621
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-17	-663
OPOLSKIE	-37	-982
LUBUSKIE	-7	-986
ŁÓDZKIE	-56	-1082
KUJAWSKO-POMORSKIE	-66	-1263
ZACHODNIOPOMORSKIE	-115	-2011

POMORSKIE	-225	-3109
WIELKOPOLSKIE	-211	-3693
DOLNOŚLĄSKIE	-566	-5917
MAŁOPOLSKIE	-1226	-15581
MAZOWIECKIE	-867	-15732

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Niekorzystny dla województwa śląskiego jest bilans migracji na pobyt czasowy. Wprawdzie jeszcze w latach 2000-2005 był on dodatni, jednakże tendencja była wyraźnie spadkowa i od roku 2006 saldo migracji na pobyt czasowy jest już ujemne. Najniższą wartość osiągnęło w 2014 roku (-3,6 tys. osób), natomiast w roku 2015 wyniosło -2,9 tys. osób, co jest czwartym najgorszym wynikiem w kraju. Najwyższe dodatnie saldo migracji na pobyt czasowy za okres 2000-2015 mają kolejno województwa: małopolskie, mazowieckie, wielkopolskie, pomorskie i dolnośląskie.

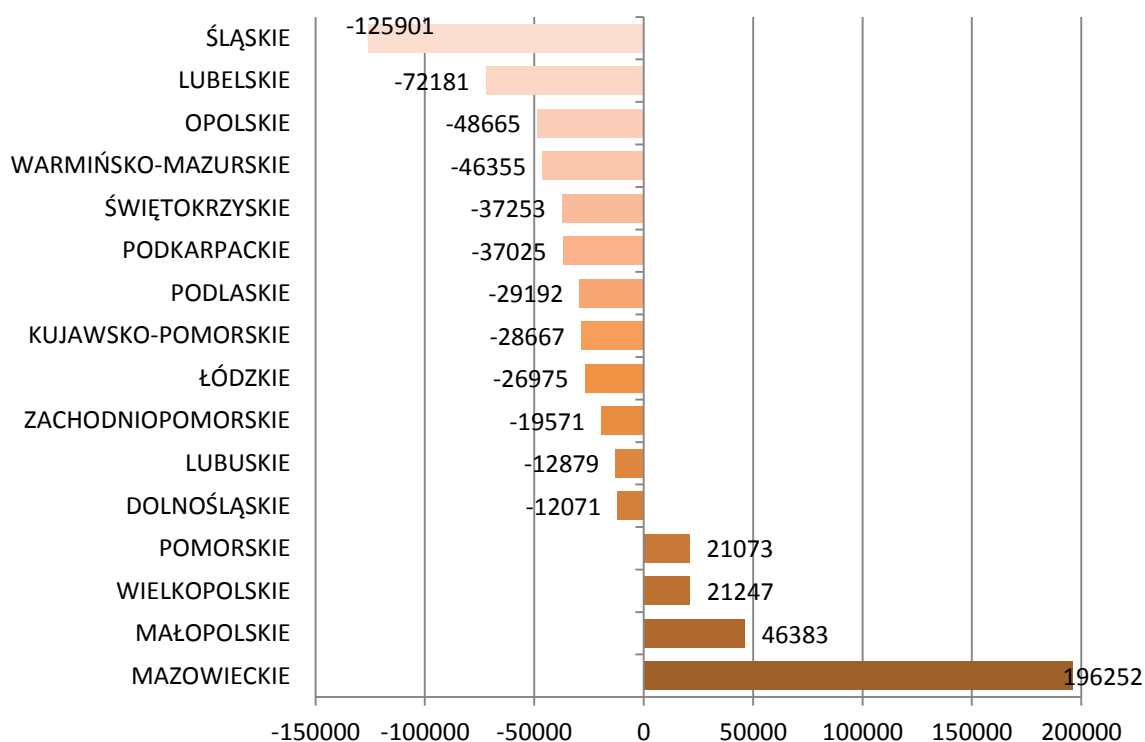
Wykres 20. Saldo migracji na pobyt czasowy dla województwa śląskiego w latach 2000-2015.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

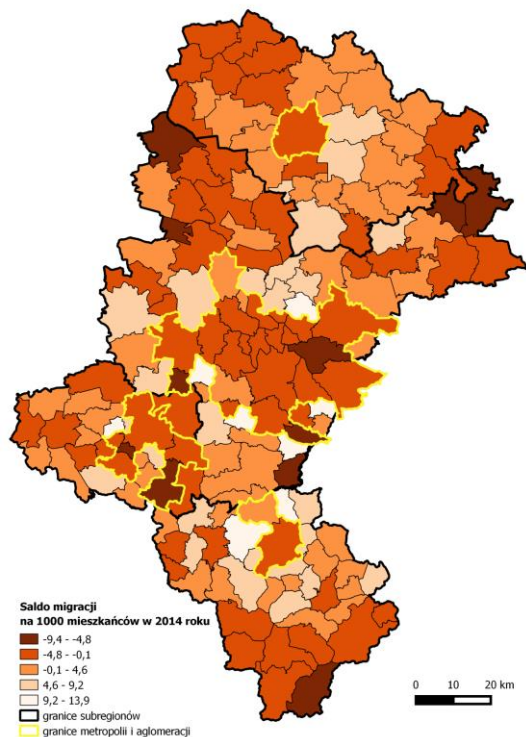
Województwo śląskie jest regionem, który w wyniku ruchów migracyjnych utracił największą liczbę mieszkańców w okresie ostatnich 15 lat. Skumulowane saldo migracji na pobyt stały za okres 2000-2014 wyniosło dla województwa śląskiego prawie -126 tys. osób, podczas gdy drugie pod tym względem województwo lubelskie utraciło o ponad 50 tys. osób mniej. Na drugim biegunie jest województwo mazowieckie, które zyskało w analizowanym okresie prawie 200 tys. mieszkańców. Oprócz mazowieckiego, jedynie województwa małopolskie, wielkopolskie i pomorskie mogą się pochwalić dodatnim wynikiem salda migracji na pobyt stały.

Wykres 21. Skumulowane saldo migracji na pobyt stały za lata 2000-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Mapa 6. Saldo migracji na 1 000 mieszkańców w województwie śląskim w 2014 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Analizując wartość salda migracji na 1 000 mieszkańców w gminach województwa śląskiego w 2014 roku można zauważyć tendencję polegającą na wyludnianiu się miast. Praktycznie wszystkie miasta na prawach powiatu w województwie tracą mieszkańców, podczas gdy zyskują otaczające je gminy, stanowiące ich otoczenie funkcjonalne. Są to obszary o typowo podmiejskim charakterze, co świadczy o poszukiwaniu przez ludzi nieco spokojniejszych niż duże miasta miejsc do życia.

Niższym saldem migracji charakteryzują się także obszary mniej dostępne komunikacyjnie – tereny górzyste na południu regionu.

4. TYPOLOGIA DEMOGRAFICZNA GMIN W LATACH 2000-2015

W ramach diagnozy demograficznej województwa śląskiego dokonano podziału gmin województwa zgodnie z typologią demograficzną jednostek przestrzennych według J.W. Webba. Podstawą przyporządkowania jednostek do poszczególnych typów jednostek są: przyrost naturalny oraz saldo migracji na pobyt stały. W ramach analizy można wyróżnić 8 typów jednostek. Pierwsze cztery typy to gminy/obszary aktywne demograficznie, tj. rozwojowe, natomiast cztery pozostałe oznaczają jednostki nieaktywne, w których ubywa ludności. Szczegółowy opis typów gmin przedstawia się następująco:

GMINY AKTYWNE DEMOGRAFICZNIE (Typy A – D)

Typ A – dodatni przyrost naturalny przewyższa ujemne saldo migracji;

Typ B – dodatni przyrost naturalny jest wyższy od dodatniego salda migracji;

Typ C – dodatni przyrost naturalny jest niższy od dodatniego salda migracji;

Typ D – dodatnie saldo migracji z nadwyżką rekompensuje ujemny przyrost naturalny;

GMINY NIEAKTYWNE DEMOGRAFICZNIE (Typy E – H)

Typ E – ujemny przyrost naturalny nie jest rekompensowany przez dodatnie saldo migracji;

Typ F – ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie mniejszym (w wartości bezwzględnej) saldem migracji;

Typ G – ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie większym (w wartości bezwzględnej) saldem migracji;

Typ H – ujemne saldo migracji nie jest rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny.

Analizę typologiczną przeprowadzono w dwóch czasookresach: 2000-2002 oraz 2013-2015. Dla każdego ze wskazanych okresów obliczono średnią arytmetyczną ze wskaźników przyrostu naturalnego na 1 000 mieszkańców oraz salda migracji na 1 000 mieszkańców.

Typologia gmin i obszarów funkcjonalnych

Województwo śląskie jako całość w obu przedziałach czasowych zostało zaklasyfikowane do typu G, tj. oba wskaźniki demograficzne są ujemne, jednak przyrost naturalny jest wyższy od odpływu migracyjnego. Analizując natomiast region w układzie obszarów funkcjonalnych województwa, wyznaczonych w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” należy wskazać, że do aktywnych jednostek zaliczane są bezpośrednio otoczenia funkcjonalne aglomeracji Bielskiej i Rybnickiej. Ponadto otoczenie Aglomeracji Częstochowskiej oraz Metropolii Górnośląskiej wykazuje pozytywną tendencję zmian, tj. w latach 2000-2002 zaliczało się do obszarów nieaktywnych, natomiast w latach 2013-2015 już do aktywnych. Obszary Metropolii Górnośląskiej oraz trzech aglomeracji należą do jednostek nieaktywnych.

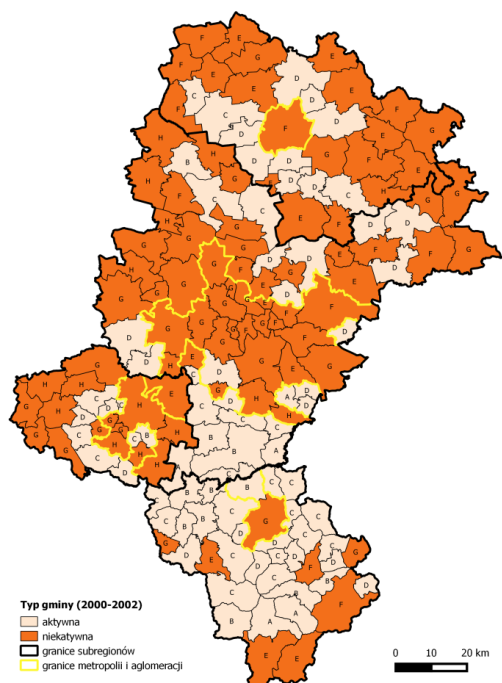
Tabela 5. Typologia demograficzna dla obszarów funkcjonalnych województwa śląskiego.

Obszar funkcjonalny ⁵	Typ demograficzny 2000-2002	Typ demograficzny 2013-2015	Rodzaj obszaru
Metropolia Górnośląska	G	G	nieaktywny
Aglomeracja Bielska	H	G	nieaktywny
Aglomeracja Częstochowska	F	F	nieaktywny
Aglomeracja Rybnicka	H	H	nieaktywny
BOF ⁶ Metropolia Górnośląska	E	D	pozytywna tendencja zmian
BOF Aglomeracja Bielska	C	C	aktywny
BOF Aglomeracja Częstochowska	E	D	pozytywna tendencja zmian
BOF Aglomeracja Rybnicka	B	B	aktywny

Źródło: opracowanie własne.

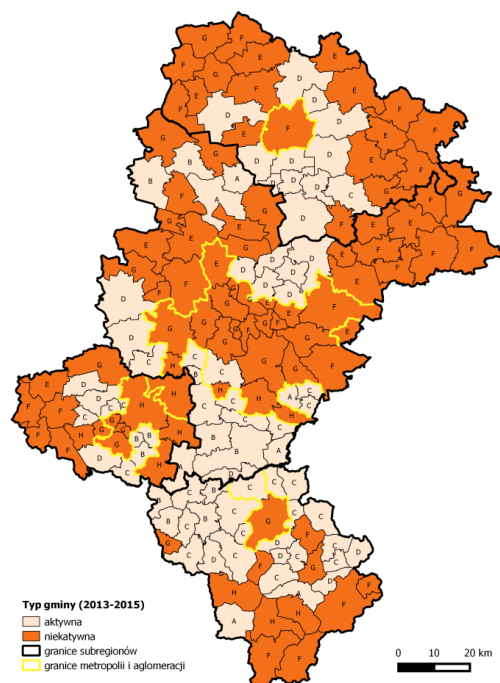
W 2015 roku w województwie można było wyróżnić 76 gmin aktywnych i 91 nieaktywnych. Gminy rozwojowe przestrzennie obejmują głównie obszar subregionu południowego, południową i północną część subregionu centralnego oraz część otaczającą Rybnik i Częstochowę.

Mapa 7. Typologia demograficzna gmin województwa śląskiego w latach 2000-2002.

Źródło: opracowanie własne.

Mapa 8. Typologia demograficzna gmin województwa śląskiego w latach 2013-2015.

Źródło: opracowanie własne.

⁵ Delimitacja na obszary funkcjonalne zgodna ze Strategią Rozwoju Województwa „Śląskie 2020+”.

⁶ Bezpośrednie otoczenie funkcjonalne.

Zmiany w typologii gmin i obszarów funkcjonalnych

W 2015 roku zanotowano 75 gmin, które nie zmieniły typu demograficznego na przestrzeni analizowanych okresów, z czego 34 należały do gmin aktywnych, a 41 do nieaktywnych. Gminy aktywne w tym kontekście to głównie obszary wiejskie (26 jednostek) oraz miejsko-wiejskie (6 jednostek). W przypadku gmin nieaktywnych dominowały z kolei miasta (30 jednostek). Zdecydowanie dominują gminy w ramach typu C i D, tj. gdzie przyrost naturalny (dodatni bądź ujemny) jest niższy od salda migracji oraz typy F i G, tj. gdzie zarówno przyrost naturalny jak i saldo migracji wykazują wartości ujemne.

Tabela 6. Gminy, które nie zmieniły typu demograficznego na przestrzeni lat⁷.

AKTYWNE	Typ A	Lędziny (1) Miedzna (2) Pawłowice (2)	NIEAKTYWNE	Typ E	Wojkowice (1) Poręba (1) Kłomnice (2) Kruszyna (2) Przyrów (2) Łazy (3)
	Typ B	Chybie (2) Kochanowice (2) Świerklany (2) Suszec (2) Skoczów (3) Pszczyna (3)		Typ F	Myszków (1) Częstochowa (1) Chorzów (1) Lubliniec (1) Czeladź (1) Zawiercie (1) Dąbrowa Górnicza (1) Jeleśnia (2) Dąbrowa Zielona (2) Przystajń (2) Krzepice (3) Pilica (3)
	Typ C	Orzesze (1) Bestwina (2) Jasienica (2) Kozy (2) Porąbka (2) Brenna (2) Lipowa (2) Łękawica (2) Jejkowice (2) Kobiór (2) Bojszowy (2) Wilamowice (3) Żarki (3)		Typ G	Cieszyn (1) Miasteczko Śląskie (1) Radzionków (1) Bytom (1) Piekary Śląskie (1) Gliwice (1) Zabrze (1) Katowice (1) Ruda Śląska (1) Siemianowice Śląskie (1) Świętochłowice (1) Bielsko-Biała (1) Pszów (1) Radlin (1) Rydułtowy (1) Kuźnia Raciborska (3) Szczekociny (3)
	Typ D	Wilkowice (2) Ożarówice (2) Kamienica Polska (2) Konopiska (2) Mstów (2) Mykanów (2) Poczesna (2) Rędziny (2) Poraj (2) Psary (2)		Typ H	Knurów (1) Jastrzębie-Zdrój (1) Rybnik (1) Żory (1) Bieruń (1) Tychy (1)

⁷ (1) gminy miejskie, (2) gminy wiejskie, (3) gminy miejsko-wiejskie.

		Sośnicowice (3) Siewierz (3)			
--	--	---------------------------------	--	--	--

Źródło: opracowanie własne.

Oprócz wskazanych wyżej gmin, 64 jednostki nie zmieniły stopnia aktywności, jednocześnie zmieniając typ demograficzny (należy do nich 28 gmin aktywnych oraz 36 nieaktywnych). Wahania w typologii dotyczą głównie gmin wiejskich, ale w przypadku jednostek nieaktywnych również dużej liczby gmin miejskich. Wśród gmin aktywnych najczęściej jednostek zmieniło typ D na C, tj. jednostki w obu analizowanych okresach charakteryzują się dodatnim saldem migracji, ale zmienił się znak przyrostu naturalnego z ujemnego na dodatni. Wśród gmin nieaktywnych dominują te jednostki, które przeszły z typu G na F, tj. w obu okresach charakteryzują się ujemnym przyrostem naturalnym i saldem migracji, ale zauważalne są znaczne wahania w tych wartościach.

Tabela 7. Gminy, które nie zmieniły aktywności, ale typ demograficzny na przestrzeni lat⁸.

	2000/ 2002	2013/ 2015	Gmina		2000/ 2002	2013/ 2015	Gmina
AKTYWNE	Typ B	Typ A	Istebna (2) Radziechowy-Wieprz (2)	NIEAKTYWNE	Typ E	Typ F	Rajcza (2) Ujszoły (2) Lelów (2) Popów (2) Kłobuck (3)
		Typ C	Dębowiec (2) Czechowice-Dziedzice (3) Strumień (3)			Typ G	Mysłowice (1) Opatów (2)
		Typ D	Świnna (2)			Typ H	Czerwionka-Leszczyny (3)
	Typ C	Typ A	Koszęcin (2)		Typ F	Typ E	Będzin (1) Janów (2)
		Typ B	Hażlach (2) Zebrzydowice (2) Markłowice (2) Ornontowice (2)			Typ G	Żywiec (1) Sosnowiec (1) Lipie (2)
		Typ D	Buczkowice (2) Wręczyca Wielka (2) Lyski (2) Gorzyce (2) Goczałkowice-Zdrój (2)		Typ E	Kalety (1) Tarnowskie Góry (1) Tworóg (2) Miedźno (2) Wielowieś (2)	
	Typ D	Typ C	Imielin (1) Mikołów (1) Jaworze (2) Goleszów (2) Gilowice (2) Łodygowice (2) Pilchowice (2) Kornowac (2) Gaszowice (2) Godów (2) Wyry (2) Chełm Śląski (2)		Typ G	Typ F	Pyskowice (1) Jaworzno (1) Zbrostawice (2) Irządze (2) Krzyżanowice (2) Pietrowice Wielkie (2) Żarnowiec (2) Krzyszowice (3) Koniecpol (3)
			Typ H				Łaziska Górne (1)
			Typ H				Typ E
						Typ H	Typ F

⁸ (1) gminy miejskie, (2) gminy wiejskie, (3) gminy miejsko-wiejskie.

				Typ G	Wodzisław Śląski (1) Ciasna (2) Herby (2) Krupski Młyn (2) Niegowa (2) Toszek (3)
--	--	--	--	----------	--

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do lat 2000-2002 stopień aktywności zmieniło 28 gmin (14 zmieniło status z aktywnych na nieaktywne i tyle samo z nieaktywnych na aktywne). Zmiany dotyczyły przede wszystkim obszarów wiejskich. Negatywne tendencje demograficzne zauważa się w wybranych gminach powiatów: żywieckiego, kłobuckiego, lublinieckiego, wodzisławskiego, cieszyńskiego, będzińskiego, zawierciańskiego i częstochowskiego, natomiast pozytywne w wybranych gminach powiatów: gliwickiego, cieszyńskiego, będzińskiego, częstochowskiego, tarnogórskiego, lublinieckiego, żywieckiego, wodzisławskiego i raciborskiego.

Tabela 8. Gminy, które zmieniły aktywność demograficzną w latach 2000-2002 i 2013-2015.

AKTYWNE -> NIEAKTYWNE			NIEAKTYWNE -> AKTYWNE		
Gmina	Typ 2000-2002	Typ 2013-2015	Gmina	Typ 2000-2002	Typ 2013-2015
Milówka (2) Węgierska Górka (2)	A	H	Gierałtowice (2)	E	C
Panki (2)	C	E	Ustroń (1) Bobrowniki (2) Koziegłowy (3)	E	D
Czernichów (2)	C	F	Świerklaniec (2) Starcza (2)	F	D
Woźniki (3)	C	G	Boronów (2)	G	A
Lubomia (2) Wisła (1)	C	H	Ślemień (2) Olsztyn (2) Rudziniec (2) Mierzęcice (2)	G	D
Sławków (1) Kroczyce (2) Włodowice (2) Błachownia (3)	D	E	Pawonków (2) Mszana (2)	H	B
Szczyrk (1) Koszarawa (2) Ogrodzieniec (3)	D	F	Nędza (2)	H	D

Źródło: opracowanie własne.

5. INFRASTRUKTURA OPIEKI NAD DZIECKIEM

Opieka nad dzieckiem do lat 3

Dla prowadzenia efektywnej polityki ludnościowej istotne jest tworzenie odpowiednich warunków do powstawania i właściwego funkcjonowania rodzin, zapewniających prawidłowy rozwój i opiekę wszystkim jej członkom, zwłaszcza osobom zależnym (dzieciom, osobom niepełnosprawnym i starszym). Niezbędne w tym celu jest podejmowanie działań służących wzmocnieniu polityki prorodzinnej i pronatalistycznej. Aktualizując „Strategię Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020” Województwo Śląskie dostrzegło potrzebę promowania rodziny jako naturalnego środowiska rozwoju, a także wzmocnienia jej funkcji prokreacyjnej (w tym tworzenia klimatu społecznego sprzyjającego dzietności rodzin). Ważne jest, aby rodzice byli świadomi własnej roli, wzmocniali swoje kompetencje oraz umiejętności opiekuńczo-wychowawcze (poprzez np. uczęszczanie do szkół rodziców i wychowawców, korzystanie z poradnictwa rodzinnego).

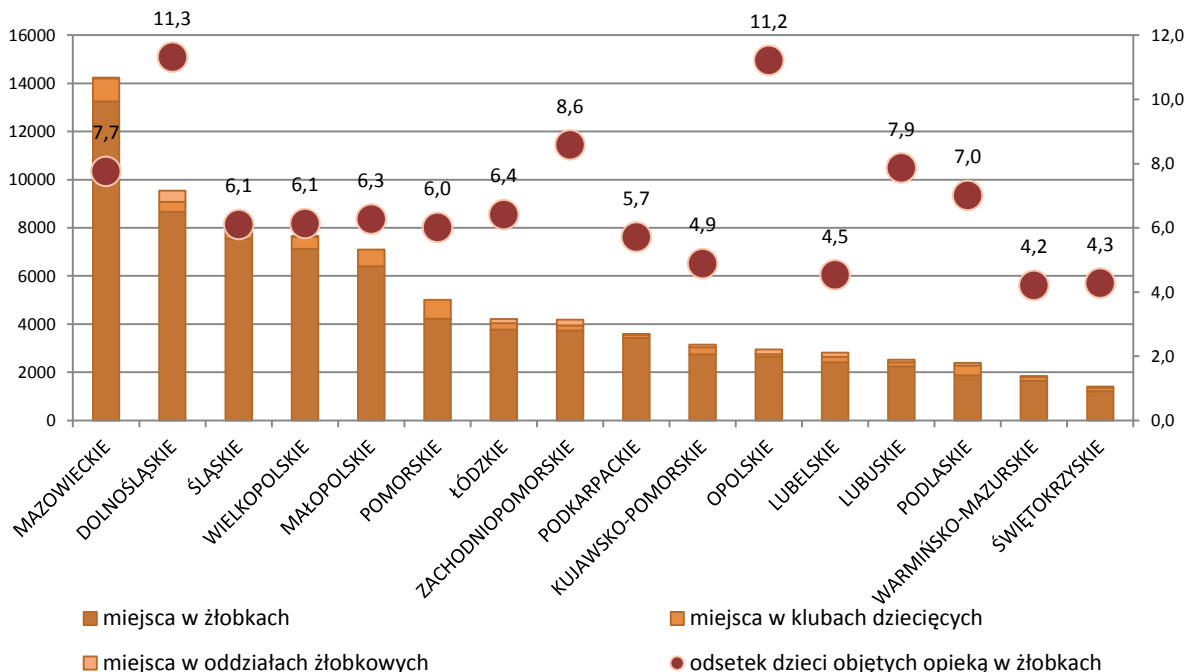
Aby umożliwić rodzinom łączenie funkcji rodzicielskiej i zawodowej niezbędne jest promowanie rozwiązań na rynku pracy godzących obie te role np. poprzez elastyczne formy zatrudnienia. Ze względu na jednoznaczne wyniki badań nad mechanizmem przywiązania pomiędzy dzieckiem a matką⁹, należy zdecydowanie wspierać warunki sprzyjające sprawowaniu osobistej, indywidualnej opieki rodzicielskiej nad dzieckiem do lat 3. W takim kontekście należy patrzeć na możliwości związane z wprowadzeniem świadczeń wychowawczych czy prób podnoszenia aktywności zawodowej u kobiet w wieku rozrodczym. Jednakże w wielu sytuacjach (warunki na rynku pracy, brak pomocy rodziny) niezbędne staje się uzupełnianie/ zastępowanie opieki osobistej nad małym dzieckiem - opieką instytucjonalną. Dlatego, aby dana rodzina miała wybór, należy zwiększać dostępność usług oferowanych w ramach rozwiązań instytucjonalnych (żłobki, kluby dziecięce, opiekun dzienny). Kolejny fragment dotyczy właśnie tych możliwości.

Województwo śląskie posiada stosunkowo rozbudowaną infrastrukturę w ramach opieki nad dzieckiem do lat 3, ale nie zaspokajającą wszystkich potrzeb w tym zakresie. W 2015 roku w regionie funkcjonowało 216 jednostek opiekujących się dziećmi, w tym 177 żłobków, 1 oddział żłobkowy i 38 klubów dziecięcych. Stanowiło to ok. 9% tego typu instytucji w kraju i wśród innych województw plasowało region na trzeciej pozycji. Łącznie we wszystkich żłobkach i klubach oferowanych było 8,3 tys. miejsc, z których w 2015 roku skorzystało 7,7 tys. dzieci (stan osobowy na 31.12), co z kolei stanowiło 6,1% ogółu dzieci w wieku do 3 lat, w całym 2015 roku w instytucjach tych przebywało 12,3 tys. dzieci. Wśród wszystkich

⁹ Wyniki tych badań, przeprowadzonych w latach 50 XX w. przez Johna Bowlby'ego w Wielkiej Brytanii, a następnie kontynuowane w Stanach Zjednoczonych opisują, jak ważna dla zaspokojenia potrzeb rozwojowych i emocjonalnych jest trwała więź między dzieckiem do lat 3 a jego rodzicem/ opiekunem. Gdy małe dziecko nie zdoła zawiązać bezpiecznej relacji z matką, może nie być w stanie zbudować prawidłowych więzi z innymi ludźmi w dorosłym życiu. Pediatrzy, psychologowie i psychiatrzy podkreślają, że o ile w wieku przedszkolnym, w którym rzeczywiście socjalizacja i stopniowa edukacja poprzez zabawę odgrywają ważną rolę w rozwoju dziecka, o tyle w pierwszych trzech latach życia dzieci potrzebują przede wszystkim stałej, niezmiennej i indywidualnej opieki. Prof. dr hab. I. Namysłowska, były Krajowy Konsultant ds. Psychiatrii Dzieci i Młodzieży, w swej opinii stwierdza: „(...) Nawet najlepszy żłobek, dobrze wyposażony i zatrudniający wykształcony i zaangażowany personel, nie jest w stanie zastąpić zindywidualizowanej relacji rodzic-dziecko w bezpiecznym, stałym otoczeniu domowym, a nie instytucjonalnym. Wyniki badań wskazują, że zaburzenie więzi dziecko-rodzic mogą być prekursorem wystąpienia zaburzeń emocjonalnych i psychicznych w okresie dziecięcym, dorastania i w okresie dorosłości. (...)”

regionów najwięcej miejsc oferowanych było w województwie mazowieckim i dolnośląskim, a najwięcej dzieci objętych było opieką instytucjonalną w województwie dolnośląskim, opolskim i zachodniopomorskim (odpowiednio 11,3%, 11,2% i 8,6% dzieci).

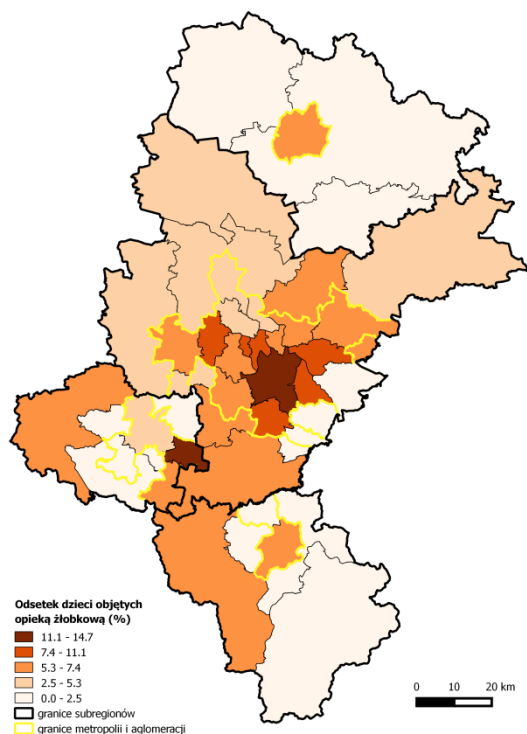
Wykres 22. Liczba miejsc w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych oraz odsetek dzieci objętych opieką żłobkową według województw w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

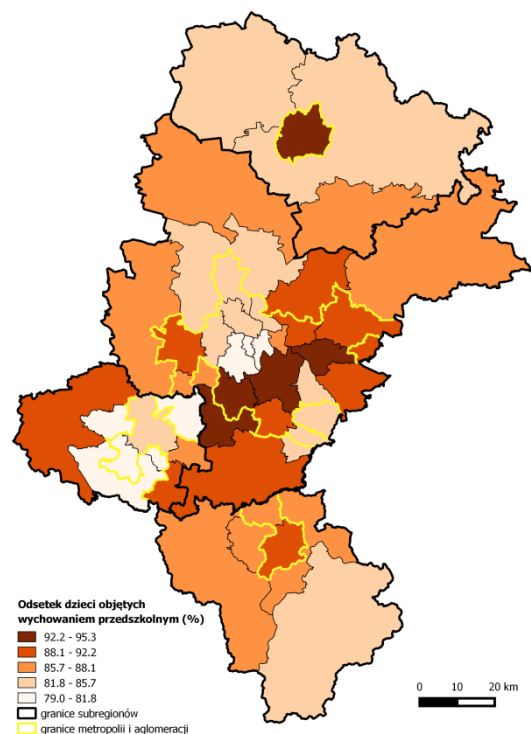
Na poziomie powiatów najbardziej rozbudowaną bazę posiadały Katowice (1,2 tys. miejsc), a następnie Sosnowiec, Tychy i powiat cieszyński (powyżej 400 miejsc), natomiast najmniej miejsc dla dzieci udostępnianych było w powiecie bieruńsko-lędzińskim (32) oraz rybnickim, częstochowskim i myszkowskim (między 41 a 46). W powiecie kłobuckim GUS nie odnotował żadnych miejsc. Najwyższe wartości wskaźnika odsetka dzieci objętych opieką przypadają na duże miasta jak Katowice (14,7%), Żory (12,6%), Tychy (11,1%) czy Chorzów (10,7%), natomiast najniższe - na powiaty ziemskie, zwłaszcza otaczające duże miasta na prawach powiatu, tj. bielski, częstochowski i rybnicki, a także bieruńsko-lędziński (1,1% – 1,5%).

Mapa 9. Odsetek dzieci objętych opieką żłobkową w powiatach województwa śląskiego w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

Mapa 10. Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w powiatach województwa śląskiego w 2015 roku.

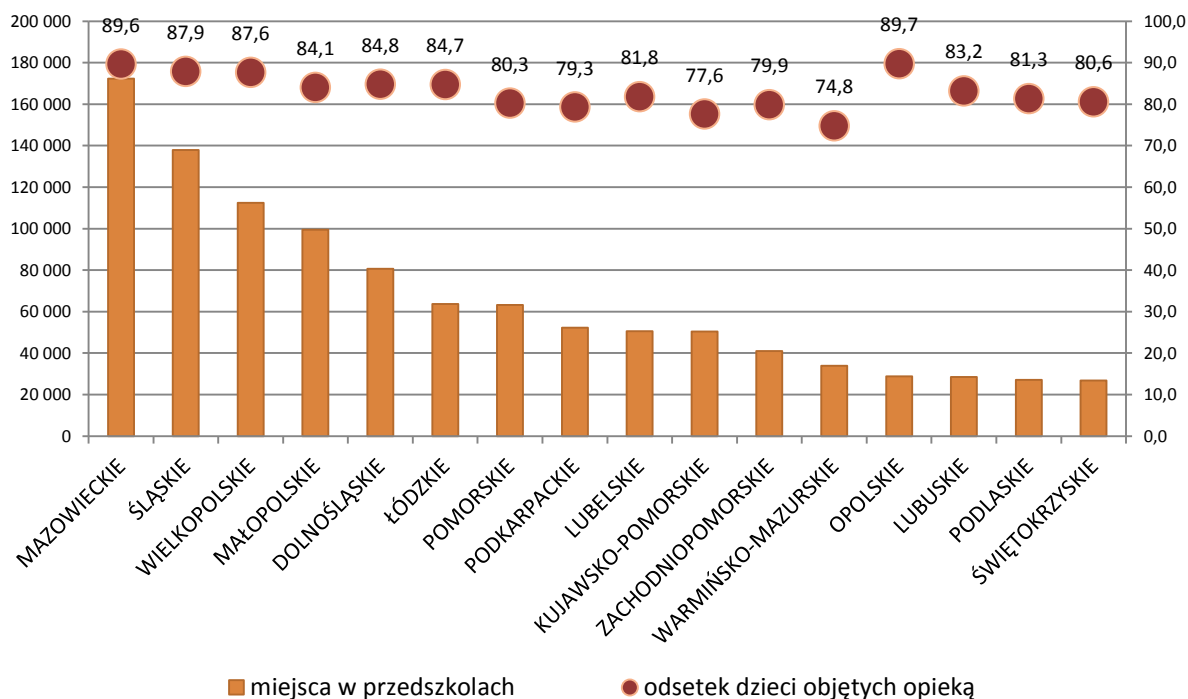

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

Wychowanie przedszkolne

Bazę przedszkolną w województwie w 2015 roku tworzyło 1,8 tys. obiektów, które oferowały łącznie 137,9 tys. miejsc (pod względem liczby miejsc województwo śląskie zajmowało drugą pozycję w kraju po województwie mazowieckim). Podobnie wysokie wartości osiągał wskaźnik odsetka dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym – wynosił on 87,9% i był niższy tylko od wartości zanotowanych w województwie opolskim (89,7%) i mazowieckim (89,6%).

Wykres 23. Liczba miejsc w przedszkolach oraz odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym według województw w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

Na poziomie powiatów największą liczbą miejsc dla dzieci w wieku przedszkolnym dysponowały Katowice (9,9 tys.) oraz Bielsko-Biała, Częstochowa i powiat cieszyński. Z drugiej strony najmniej miejsc oferowanych było w Świętochłowicach (1,3 tys.) oraz Piekarach Śląskich oraz w powiatach myszkowskim i bieruńsko-łędzimskim. Największy odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym charakteryzował duże miasta (Katowice – 95,3%, Częstochowa – 93,8%, Sosnowiec – 93,6%) oraz powiat mikołowski (93,9%), z kolei najniższy takie miasta jak Chorzów (80,3%), Świętochłowice (79,0%) czy powiat rybnicki (80,2%).

6. AKTYWNOŚĆ OSÓB STARSZYCH ORAZ INFRASTRUKTURA OPIEKI

Za osoby starsze uznaje się osoby w wieku 60/65 lat i więcej, a więc osiągnące wiek emerytalny. Prawdopodobnie wraz ze zmianami demograficznymi – wydłużaniem się przeciętnego trwania życia i tym samym wzrostem populacji osób 80+ (sędziwych) osoby we wskazanym wieku będą postrzegane inaczej (jako relatywnie młodsze).

Seniorzy w województwie śląskim są kategorią wewnątrznie zróżnicowaną – i to nie tylko ze względu na podstawowe zmienne społeczno-demograficzne takie jak: wiek, płeć, stan cywilny, wykształcenie, charakter miejsca zamieszkania (miasto-wieś), typ zajmowanego gospodarstwa domowego (jedno- lub wieloosobowe) czy dochody pozostające do dyspozycji. Osoby starsze różnią się od siebie stanem zdrowia i sprawności, a także światopoglądem, stosunkiem do wiary i praktyk religijnych, talentami, zainteresowaniami czy sposobem spędzania wolnego czasu.

Aktywność osób starszych

Obecnie, ze względu na czynniki psychologiczne (utrzymywanie dobrostanu psychicznego, przeciwdziałanie stanom depresyjnym), zdrowotne (utrzymywanie jak najdłużej sprawności fizycznej) oraz ekonomiczne (obciążenie dla systemu emerytalnego, koszty pomocy społecznej i opieki medycznej) zachęca się seniorów do jak największej aktywności. Aktywność ta powinna odnosić się do wszystkich istotnych zajęć i sfer życia: społecznej, politycznej, gospodarczej, kulturalnej, duchowej czy obywatelskiej. Pomimo pogarszającej się wraz z wiekiem sprawności fizycznej i umysłowej ludzie starsi powinni być aktywnymi uczestnikami życia rodzinnego, społeczności lokalnej i całego kraju, zgodnie z potrzebami, pragnieniami i na miarę swoich możliwości, przy jednoczesnym zapewnieniu im odpowiedniego wsparcia, ochrony, bezpieczeństwa i opieki. Ta powiększająca się obecnie grupa wiekowa ma swoje określone potrzeby. Seniorzy to osoby o bogatym doświadczeniu życiowym i zawodowym, pragnące się nim dzielić z innymi, mające swoje zainteresowania i chcące je rozwijać. Dla wielu z nich moment przejścia na emeryturę to czas stawiania sobie nowych wyzwań i zadań. Seniorzy doświadczają również rozmaitych problemów. Wśród nich są osoby o niskich dochodach, którym nie wystarcza środków finansowych na zaspokojenie bieżących potrzeb, w tym na zakup leków. Dużym problemem tej kategorii wiekowej jest samotność i izolacja społeczna. Dotyczy to w szczególności mniej samodzielnych i/lub niepełnosprawnych kobiet mieszkających w jednoosobowych gospodarstwach domowych, których rodziny mieszkają w znacznej odległości.

Aktywność nieformalna (nieformalny wolontariat), w tym w ramach wymiany międzypokoleniowej

Charakterystyczną cechą województwa śląskiego jest rozwinięty kapitał społeczny o wymiarze nieformalnym. Badania przeprowadzone w 2014 roku¹⁰ potwierdzają, że mieszkańcy regionu większość relacji utrzymują w przestrzeni prywatnej, a kontakty z krewnymi i przyjaciółmi są oparte na bliskości i zaufaniu. To w sferę prywatną inwestują najwięcej czasu i energii, a w sieci kontaktów nieformalnych zaspokajają potrzeby bezpieczeństwa, przynależności i samorealizacji.

Ten nieformalny kapitał społeczny przekłada się na styl życia i charakter działań prowadzonych przez seniorów. Wiele osób starszych posiada silną potrzebę bycia pożytecznym dla innych, przy czym może swobodniej dysponować czasem niż inne grupy wiekowe. Czas jest nieocenionym zasobem w przypadku wolontariatu. Znacząca zatem liczba niepracujących osób starszych jest bardzo aktywnych - pomaga swoim rodzinom w ramach wymiany międzypokoleniowej – sprawuje opiekę nad wnukami czy też nad swoimi sędziwymi rodzicami, wspiera materialnie czy udostępnia mieszkania. W początkowej fazie starości seniorzy są więc dawcami czasu, a później - dawcami netto zasobów materialnych, przekazując pokoleniom dzieci i wnuków: pieniądze, tytuły własności, prawa majątkowe. Dodatkowo osoby starsze przyczyniają się do rozwoju tzw. silver economy.

Ponadto, seniorzy, zwłaszcza w kontekście postępującego procesu starzenia się społeczeństwa i tzw. podwójnej starości, to osoby świadczące obecnie i mogące świadczyć w przyszłości w ramach nieformalnego bądź formalnego wolontariatu (lub też odpłatnie) usługi opiekuńcze osobom w wieku 80 i więcej lat. Nabiera to szczególnego znaczenia w kontekście konieczności zapewnienia opieki wzrastającej liczbie osób niesamodzielnych przy rosnącym wskaźniku obciążenia demograficznego.

Instytucje samorządowe, organizacje pozarządowe i formalny wolontariat

Z wyżej wymienionych badań wynika, że bardzo niewielka część mieszkańców województwa, w tym także seniorów, poświęca swój wolny czas działaniom w grupie formalnej (4,4% ankietowanych). Tymczasem osoby, które jednak podjęły się uczestnictwa w jakimś klubie czy zrzeszeniu, z reguły są aktywne i biorą regularny udział w podejmowanych przez nie inicjatywach. Niektóre jednostki należą nawet do kilku organizacji jednocześnie.

W województwie śląskim funkcjonuje wiele instytucji samorządowych oraz organizacji pozarządowych utworzonych przez seniorów lub skierowanych do tej grupy wiekowej. Jednak nie istnieje baza takich organizacji, która dysponowałaby pełną informacją o funkcjonujących aktualnie podmiotach. Wiemy natomiast, że prowadzą one bardzo różnorodne działania, spośród których wyróżnia się wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, dotkniętych chorobą lub niepełnosprawnością. Ponadto, seniorzy pragnący działać na rzecz innych osób starszych (np. mają pomysły lub chcą rozwiązać konkretne problemy) mogą zgłaszać swój akces do gminnych rad seniorów.

¹⁰ „Kapitał społeczny w województwie śląskim”, Raport z badania, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2014. Dane do analizy pozyskano za pomocą technik PAPI (wywiad kwestionariuszowy) oraz IDI (wywiad pogłębiony). W części ilościowej wzięło udział 1520 mieszkańców województwa śląskiego dobranych metodą losowo-kwotową z wykorzystaniem techniki ustalonej ścieżki (random route), z kolei w części jakościowej uczestniczyło 29 aktywnych reprezentantów celowo dobranych organizacji pozarządowych funkcjonujących w regionie.

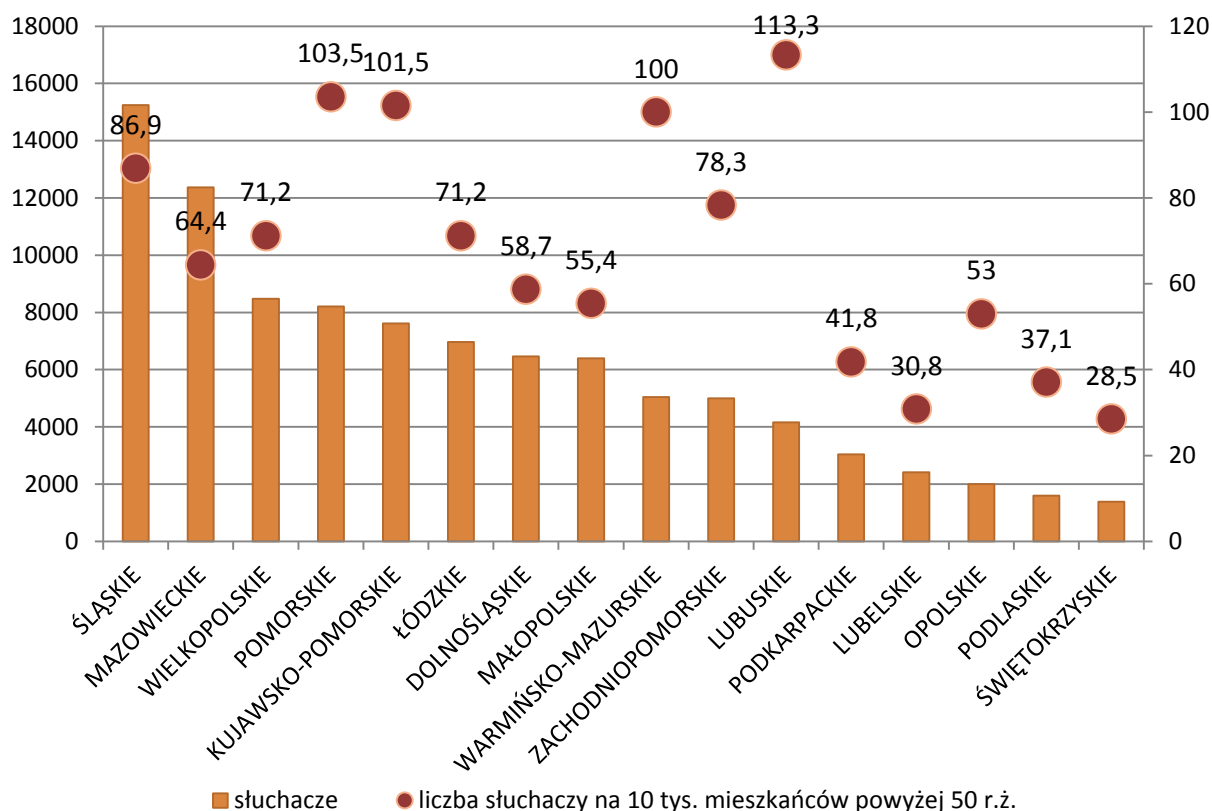
Bywa, że z czasem relacje w ramach organizacji, zwłaszcza tych niewielkich, przekształcają się z formalnych w nieformalne. Członkowie przyjaźnią się ze sobą i spędzają wspólnie czas także poza organizacją, budując w ten sposób nie tylko stowarzyszeniowy (formalny), ale także towarzyski (nieformalny) kapitał społeczny.

Spędzanie wolnego czasu, działania edukacyjne i integracyjne

Taka sytuacja ma miejsce w przypadku osób zainteresowanych poznaniem nowych znajomych, z którymi można ciekawie spędzić czas wolny lub rozwijać zainteresowania. Z myślą o takich osobach utworzono kluby seniora, uniwersytety III wieku czy koła gospodyń wiejskich.

W roku akademickim 2014/2015 w województwie funkcjonowało 49 UTW – większą ich liczbą mogło się poszczycić tylko województwo mazowieckie (być może wpływa na to duża koncentracja ludności w miastach). Z UTW korzystało w analizowanym okresie 15,2 tys. słuchaczy, co stanowiło najwyższą wartość wśród wszystkich województw. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców powyżej 50 roku życia województwo śląskie osiągnęło wartość 86,9 (wyższe wartości osiągnęły województwa pomorskie, kujawsko-pomorskie, lubuskie oraz warmińsko-mazurskie). Trzeba jednak pamiętać, że statystyki dotyczące udziału seniorów w zajęciach uniwersytetów trzeciego wieku są daleko niewystarczające, jeśli chodzi o zobrazowanie aktywności tej grupy wiekowej. Ponadto, UTW gromadzą zazwyczaj osoby posiadające wykształcenie wyższe od przeciętnej dla tej grupy wiekowej i osoby mieszkające w miastach. UTW to podmioty zapewniające seniorom ofertę spędzania wolnego czasu poprzez zajęcia edukacyjne (wykłady, szkolenia), ćwiczenia fizyczne, wycieczki itp. Zatem stanowią one jedynie pewien wycinek aktywności życiowej osób starszych, nie są reprezentatywne dla całej populacji seniorów, w tym dla osób mieszkających poza centrami miast oraz działających nieformalnie np. wolontaryjnie, poza strukturami organizacyjnymi.

Wykres 24. Liczba słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku ogółem oraz w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców powyżej 50 roku życia w województwach w roku akademickim 2014/2015.

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Uniwersytety Trzeciego Wieku w roku akademickim 2014/2015”, GUS, Warszawa 2016.

Łącznie w roku akademickim 2014/2015 na UTW zlokalizowanych w regionie zorganizowano 1 255 wykładów i seminariów, 8 893 zajęć regularnych oraz 836 imprez i wydarzeń kulturalnych i okolicznościowych.

Aktywność seniorów w grupach parafialnych

Opisując tę grupę wiekową nie sposób nie wspomnieć o ich aktywności w parafiach Kościoła Katolickiego, innych kościołów oraz związków wyznaniowych: w grupach charytatywnych (wolontariat), klubach seniora i innych. W mniejszych gminach osoby starsze działające w parafiach stają się lokalnymi liderami, których potencjał może być rozmaicie wykorzystywany w społeczności lokalnej, a zdarza się, że bywa niedoceniony i nie w pełni zagospodarowany. Poza tym, parafie odgrywają dużą rolę w animowaniu społeczności lokalnej, w tym wiejskiej (np. organizowaniu samopomocy sąsiedzkiej w przypadkach losowych).

Praca zawodowa seniorów

Seniorzy aktywni zawodowo i społecznie przekazują swoją wiedzę i umiejętności młodszemu pokoleniom. Biorąc pod uwagę ograniczone możliwości systemu zabezpieczenia społecznego, praca seniorów jest zjawiskiem ekonomicznie pożądanym. Trzeba jednak pamiętać o tym, aby senior w tym względzie miał wybór: czy po osiągnięciu odpowiedniego wieku chce odejść na zasłużony odpoczynek (ponieważ na dalszą pracę nie pozwala mu zdrowie i siły), czy też jest w stanie kontynuować aktywność zawodową. Ponadto, zachęcając seniorów do dalszej pracy należy mieć na uwadze fakt, że ich aktywność w niektórych środowiskach odbierana jest jako zabieranie młodym ludziom miejsc pracy. W

przyszłości jednak system emerytalny prawdopodobnie wymusi dalszą aktywność zawodową seniorów, ale jednocześnie pojawią się nowe instrumenty przystosowujące przedsiębiorstwa do zatrudniania „srebrnego pokolenia” przez wdrażanie tzw. zarządzania wiekiem. . W 2015 roku zaledwie nieco ponad 30% osób w wieku powyżej 50 lat było aktywnych zawodowo – była to najniższa wartość wśród wszystkich województw. Taka wartość może wynikać z wyższych niż przeciętna dla kraju emerytur, jak również z częściej występujących niż w innych regionach kraju chorób zawodowych, spowodowanych pracą w szkodliwych dla zdrowia warunkach w przemyśle. Dla porównania w województwie mazowieckim odsetek ten wynosił ponad 38%. Województwo jednak sukcesywnie nadrabia dystans w tym zakresie do pozostałych regionów, gdyż w stosunku do roku 2000 odsetek aktywnych zawodowo w województwie śląskim wzrósł o 51% – najwięcej spośród wszystkich regionów. Podsumowując ten rozdział warto podkreślić, że w kwestiach aktywności zawodowej osób starszych (60, 65+) należy zawsze kierować się ich możliwościami i ograniczeniami, wynikającymi z wieku i zdrowia.

Tabela 9. Aktywność zawodowa osób powyżej 50 roku życia w województwach w latach 2000 i 2015.

Województwo	2000 rok	2015 rok	Zmiana 2015/2000
MAZOWIECKIE	35,2	38,1	8,2%
POMORSKIE	29,1	36,3	24,7%
LUBELSKIE	35,0	36,0	2,9%
PODLASKIE	33,0	36,0	9,1%
ŚWIĘTOKRZYSKIE	31,8	35,0	10,1%
ŁÓDZKIE	29,2	34,8	19,2%
LUBUSKIE	24,1	34,6	43,6%
WIELKOPOLSKIE	27,6	34,5	25,0%
MAŁOPOLSKIE	31,2	33,9	8,7%
PODKARPACKIE	32,7	33,5	2,4%
OPOLSKIE	29,3	33,4	14,0%
KUJAWSKO-POMORSKIE	27,6	33,4	21,0%
ZACHODNIOPOMORSKIE	28,0	33,2	18,6%
DOLNOŚLĄSKIE	28,2	33,2	17,7%
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	24,4	32,2	32,0%
ŚLĄSKIE	20,0	30,2	51,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

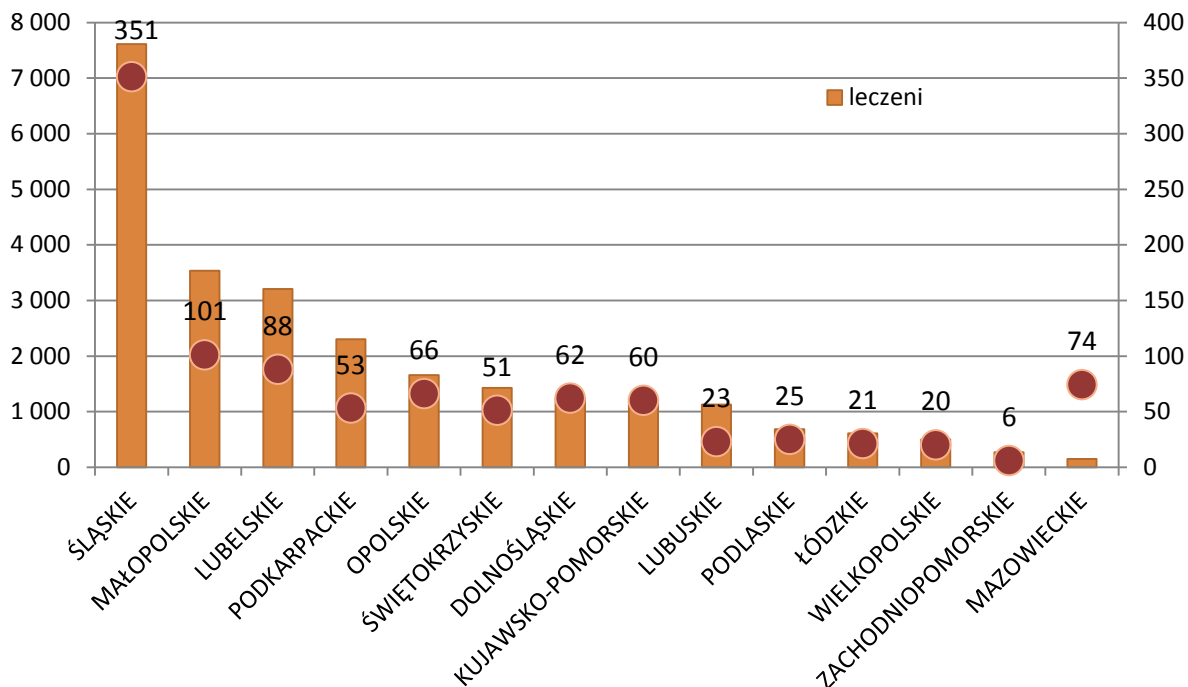
Opieka nad osobami starszymi

Kategorię seniorów charakteryzują także różne ograniczenia wynikające z wieku. Są wśród nich osoby o pełnej lub częściowej samodzielności albo całkowitej niesamodzielności, wymagającej wsparcia środowiskowego lub też pomocy odpowiednich instytucji systemu opieki zdrowotnej czy pomocy społecznej.

Województwo śląskie jest liderem w kraju w zakresie ilości miejsc na oddziałach geriatrycznych. Jednak w obliczu zapotrzebowania ta infrastruktura jest bardzo ograniczona. W 2015 roku według danych Głównego Urzędu Statystycznego w kraju działało 16 oddziałów geriatrycznych, w tym 11 w województwie śląskim. Łącznie na oddziałach w analizowanych okresie hospitalizowanych było 7,6 tys. osób, co stanowiło jednak zaledwie 0,8% ogółu hospitalizacji w szpitalach ogólnych na wszystkich oddziałach. Tymczasem według danych

Narodowego Instytutu Zdrowia¹¹ w 2013 roku w szpitalach ogólnych w regionie leczonych było 301,2 tys. osób w wieku 65 lat i więcej. Pokazuje to jak bardzo obciążone są już dziś inne oddziały szpitali osobami w podeszłym wieku.

Wykres 25. Leczeni i łóżka na oddziałach geriatrycznych w szpitalach ogólnych w województwach w 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

Niesamodzielnicy seniorzy, którzy potrzebują całodobowej opieki innych osób, mogą korzystać m.in. z pobytu w dziennych domach pomocy, domach pomocy społecznej lub w placówkach zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub w podeszłym wieku, prowadzonych w ramach działalności statutowej lub gospodarczej. Wsparcia często potrzebują także rodziny lub opiekunowie niesamodzielnymi osobami starszymi (np. w postaci tzw. usług wytchnieniowych). Szczególnej troski i wrażliwości wymaga ostatni etap życia seniora. Godnemu odchodzeniu, bez niepotrzebnego bólu i przy kompleksowym wsparciu najbliższych oraz specjalistów służą hospicja domowe i stacjonarne. Przebywające w nich osoby terminalnie chore mogą liczyć na profesjonalną opiekę, w tym także wsparcie wolontariuszy-seniorów.

Według danych Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach w 2015 roku w województwie funkcjonowało 87 obiektów stacjonarnej opieki zdrowotnej (obejmującej zakłady opiekuńczo-lecznicze i pielęgnacyjno-opiekuńcze, hospicja oraz oddziały medycyny paliatywnej). Rozmieszczenie obiektów wskazuje na dużą ich koncentrację w centralnej części województwa oraz obszarach aglomeracyjnych i stolicach powiatów.

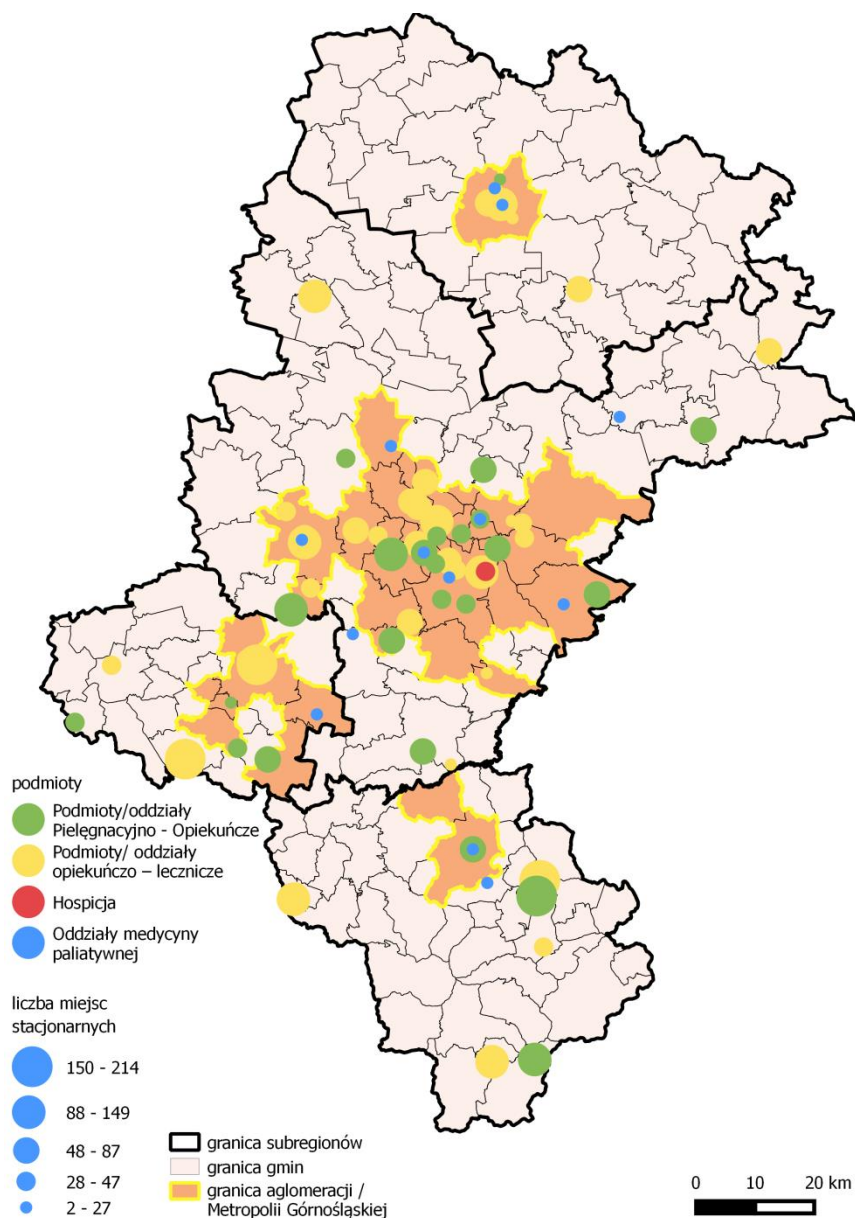
¹¹ „Zdrowie osób starszych w świetle badań statystyki publicznej” Notatka na posiedzenie Sejmowej Komisji Polityki Senioralnej dotyczące „Informacji Ministra Zdrowia na temat wpływu zmian demograficznych i starzenia się społeczeństwa na organizację systemu ochrony zdrowia i Narodowy Program Zdrowia” (w dniu 19.02.2016 r.).

W obiektach oferowanych było ponad 5 tys. łóżek, z których w 2015 roku skorzystało 12,4 tys. osób. Wskaźnik liczby łóżek w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wyniósł w województwie 11 łóżek/10 tys. mieszk.

Liczba placówek geriatrycznych jest ciągle za mała w stosunku do potrzeb mieszkańców województwa. Oddziały chorób wewnętrznych w dużym stopniu muszą przejmować zadania oddziałów geriatrycznych, oddziałów opieki długoterminowej oraz zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych. Problemem staje się zapewnienie osobom starszym oraz przewlekle chorym kompleksowej opieki specjalistycznej, w tym specjalistycznej w zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych i zakładach opiekuńczo-leczniczych. Według danych Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach w ciągu najbliższych 15 lat zapotrzebowanie na świadczenia z geriatry wzrośnie 4-krotnie. W związku z tym zwiększy się też zapotrzebowanie na lekarzy specjalistów oraz ilość oddziałów geriatrycznych i poradni.¹²

¹² „Ocena funkcjonowania i dostępności świadczeń w systemie opieki zdrowotnej” cz. III; Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach.

Mapa 11. Podmioty pielęgnacyjno-opiekuńcze, opiekuńczo-lecznicze, hospicja oraz oddziały opieki paliatywnej w województwie śląskim w 2015 roku.

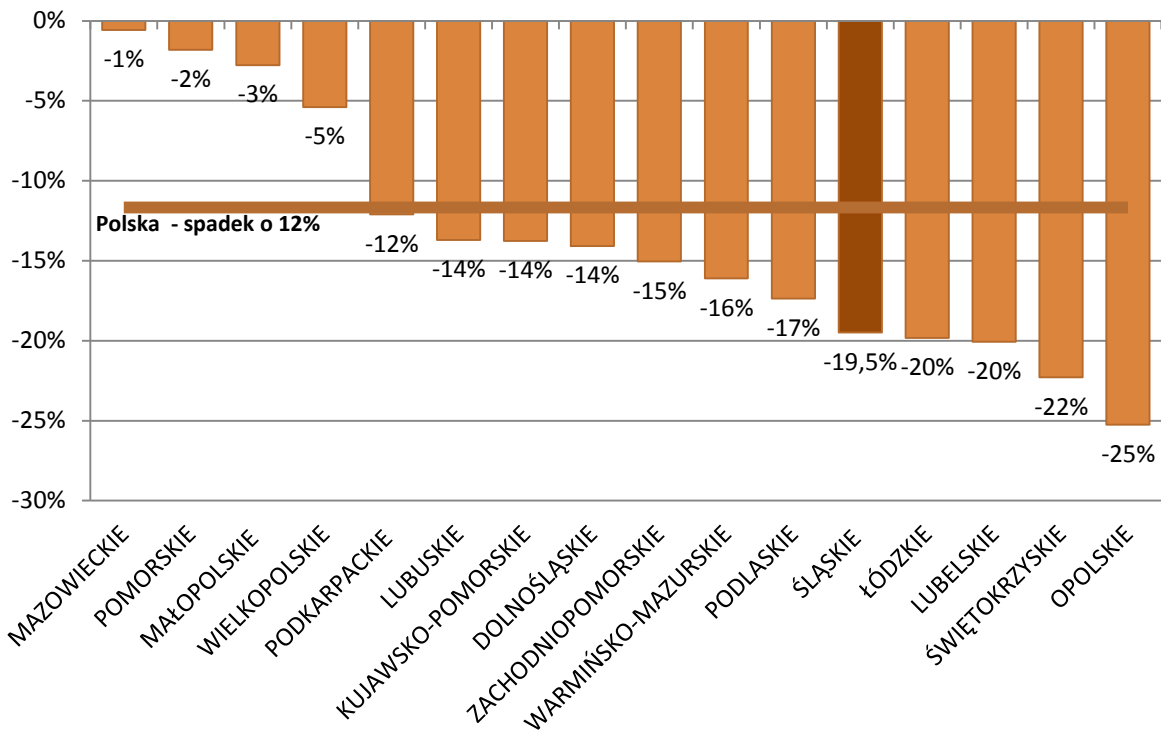

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Stacjonarna opieka zdrowotna w woj. śląskim Wykaz łóżek i miejsc wg poszczególnych rodzajów podmiotów” Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Katowice czerwiec 2016.

7. PROGNOZY DEMOGRAFICZNE

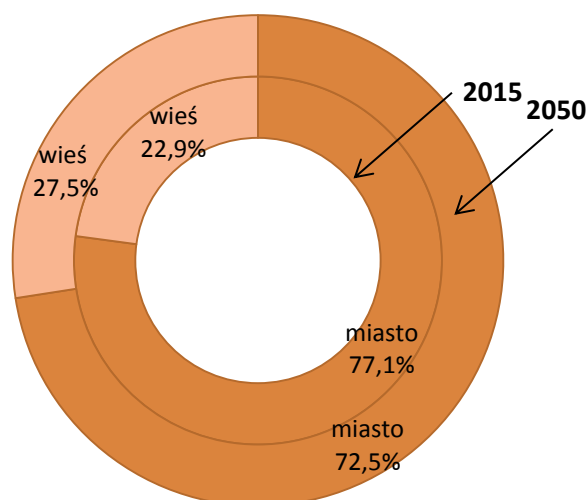
Zgodnie z prognozą Głównego Urzędu Statystycznego do 2050 roku liczba ludności w województwie śląskim zmniejszy się o 19,5%, czyli o ponad 890 tys. osób. Prognozowany ubytek ludności jest wyższy tylko w województwach: opolskim, świętokrzyskim, lubelskim i łódzkim.

Wykres 26. Zmiana liczby ludności w Polsce i poszczególnych województwach do 2050 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Wykres 27. Zmiany procentowe ludności według podziału na mieszkańców wsi i miast w województwie śląskim do 2050 roku.

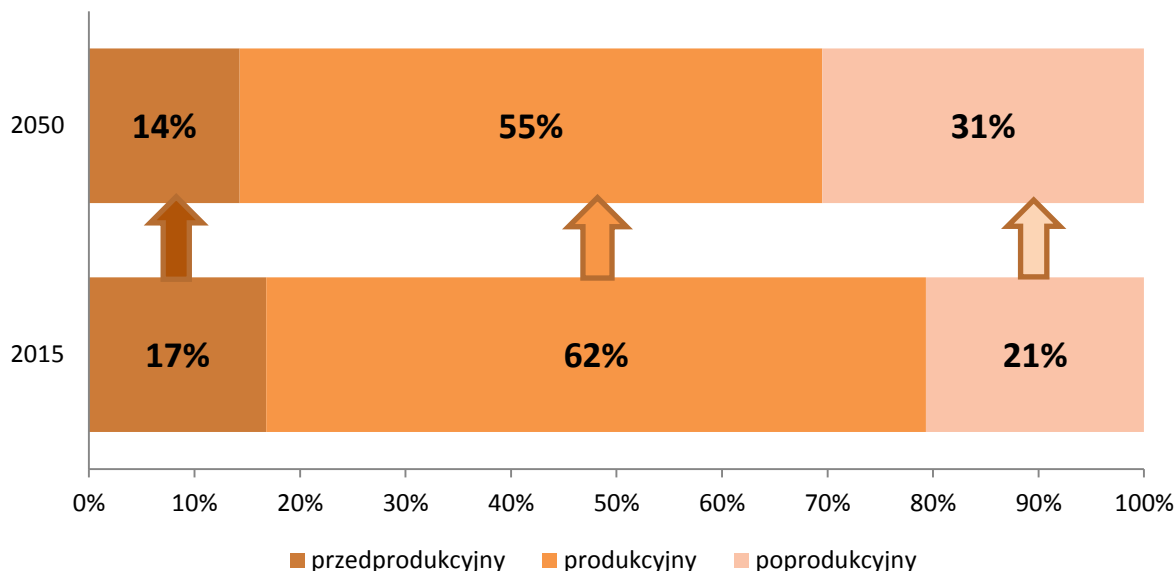
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Depopulacja dotknie głównie obszary miejskie. Szacuje się, że do roku 2050 liczba ludności miejskiej spadnie o prawie 25%, czyli ponad 855 tys., tymczasem ludność obszarów wiejskich zmniejszy się o ponad 3%, tj. o ok. 35 tys. W wyniku zmian w liczbie ludności zmieni się wskaźnik urbanizacji województwa: z 77,1% w roku 2015 spadnie do 72,5% w roku 2050.

Spadkowi liczby ludności będą towarzyszyły niekorzystne zmiany w strukturze wiekowej mieszkańców.

Znacząco wzrośnie udział osób w wieku poprodukcyjnym z 21% w 2015 r. do 31% w 2050 r. (o ponad 178 tys. os.). Tymczasem będzie można zaobserwować spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym – o 242,1 tys. oraz osób w wieku produkcyjnym – o 826,6 tys.

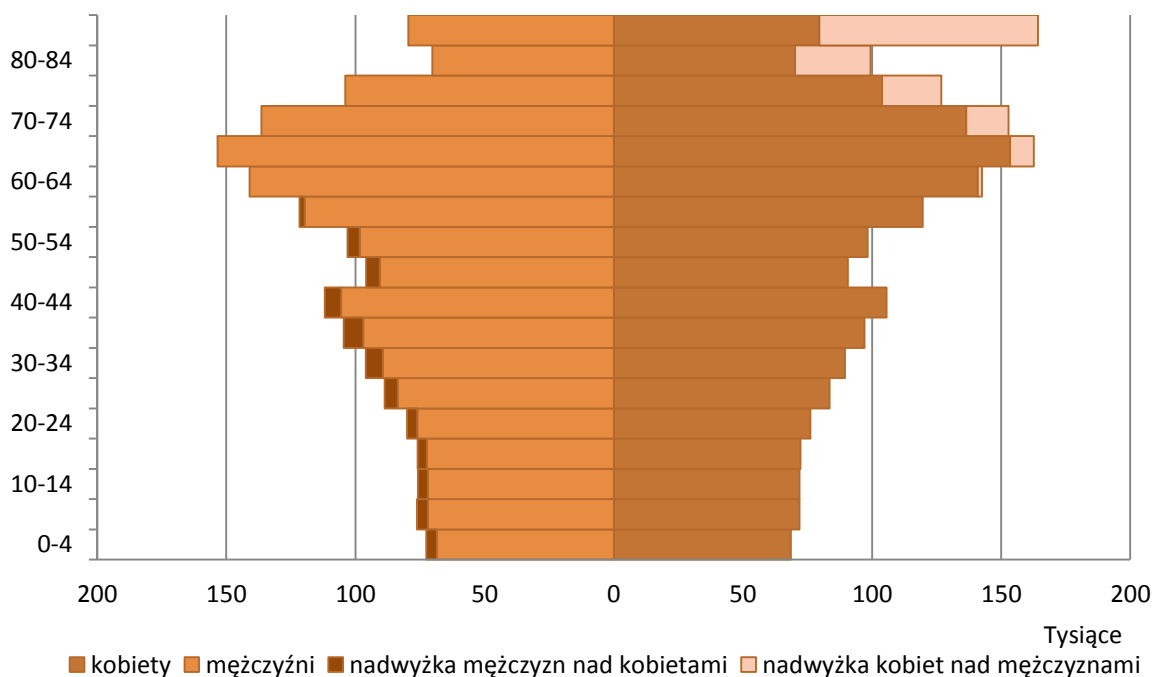
Wykres 28. Zmiany procentowe ludności według funkcjonalnych grup wiekowych w województwie śląskim do roku 2050.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

W strukturze wiekowej mieszkańców w 2050 roku zauważa się wyraźnie wyż demograficzny, który obejmował będzie osoby w wieku 60-74 lata (obecni 30-latkowie), nie widać natomiast kolejnego wyżu będącego następstwem opisanego wyżej. Zauważa się wprawdzie niewielki wzrost liczby ludności w wieku 35-44, jednak są to bardzo małe wzrosty. Tym samym struktura piramidy stanie się coraz bardziej typowa dla społeczeństw starzejących się.

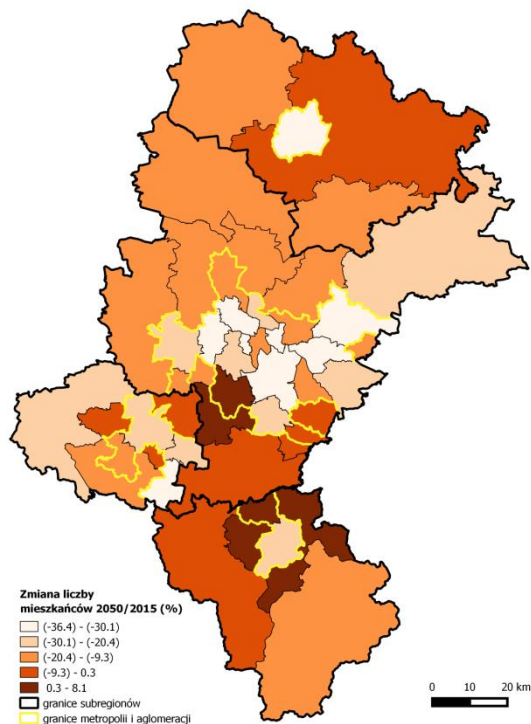
Wykres 29. Piramida wieku i płci mieszkańców województwa śląskiego w 2050 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

Analizując zróżnicowanie wewnętrzne województwa można zauważyć, że największy prognozowany spadek dotyczy Sosnowca (o 36,4%), a największy wzrost – powiatu bielskiego (8,1%). Przy czym należy podkreślić, iż w wartościach bezwzględnych największy

Mapa 12. Zmiany liczby ludności w poszczególnych powiatach województwa śląskiego do 2050 roku.

spadek liczby ludności dotyczyć będzie Katowic (ponad 91 tys. mieszkańców). Depopulacja odnosić się będzie w szczególności do powiatów grodzkich. Średni spadek liczby ludności wśród miast wyniesie 27,2%, w tym tylko dwa powiaty charakteryzują się prognozowanym spadkiem niższym niż 20% – Chorzów i Mysłowice. Poza pięcioma powiatami grodzkimi są to spadki o ponad 20 tys. mieszkańców. Spadek liczby ludności powyżej 30% dotyczyć będzie oprócz wspomnianego wcześniej Sosnowca również: Bytomia, Częstochowy, Dąbrowy Górniczej, Jastrzębia-Zdroju, Katowic, Siemianowic Śląskich, Świętochłowic oraz Zabrze. W przypadku powiatów ziemskich średni spadek liczby ludności wyniesie 8,7%. Największy spadek zarówno w wartościach względnych jak i bezwzględnych odnotuje powiat zawierciański (spadek o 22,4%,

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

tj. prawie 27 tys. mieszkańców). Pojawiają się jednak powiaty, które będą charakteryzować się prognozowanym wzrostem liczby ludności. Należą do nich oprócz wspomnianego wcześniej powiatu bielskiego również powiaty: bieruńsko-lędziński i mikołowski.

Tabela 10. Prognozowana zmiana liczby ludności w województwie śląskim do 2050 roku.

Powiaty ziemskie	Zmiana liczby ludności – wartości bezwzględne	Procentowa zmiana liczby ludności
Powiat zawierciański	-26 965	-22,4%
Powiat wodzisławski	-23 080	-14,6%
Powiat raciborski	-22 871	-21,0%
Powiat tarnogórski	-21 027	-15,1%
Powiat będziński	-20 005	-13,3%
Powiat żywiecki	-14 237	-9,3%
Powiat lubliniecki	-12 911	-16,8%
Powiat gliwicki	-11 940	-10,4%
Powiat kłobucki	-10 423	-12,2%
Powiat myszkowski	-9 424	-13,1%

Powiat częstochowski	-7 916	-5,8%
Powiat cieszyński	-4 222	-2,4%
Powiat pszczyński	-3 200	-2,9%
Powiat rybnicki	-708	-0,9%
Powiat bieruńsko-lędzki	164	0,3%
Powiat mikołowski	3 835	4,0%
Powiat bielski	13 072	8,1%

Powiaty grodzkie	Zmiana liczby ludności – wartości bezwzględne	Procentowa zmiana liczby ludności
Powiat m.Katowice	-91 798	-30,6%
Powiat m.Sosnowiec	-75 454	-36,4%
Powiat m.Częstochowa	-74 188	-32,5%
Powiat m.Zabrze	-57 593	-32,7%
Powiat m.Bytom	-53 928	-31,6%
Powiat m.Gliwice	-48 127	-26,2%
Powiat m.Bielsko-Biała	-39 331	-22,8%
Powiat m.Dąbrowa Górnicza	-36 961	-30,1%
Powiat m.Jastrzębie-Zdrój	-31 823	-35,2%
Powiat m.Tychy	-31 381	-24,4%
Powiat m.Ruda Śląska	-30 587	-21,9%
Powiat m.Rybnik	-28 452	-20,4%
Powiat m.Siemianowice Śląskie	-23 261	-34,1%
Powiat m.Jaworzno	-22 974	-24,7%
Powiat m.Świętochłowice	-17 543	-34,4%
Powiat m.Piekary Śląskie	-14 889	-26,4%
Powiat m.Żory	-14 706	-23,7%
Powiat m.Mysłowice	-12 714	-17,0%
Powiat m.Chorzów	-12 650	-11,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

8. PODSUMOWANIE DIAGNOZY

Województwo śląskie jest drugim województwem w Polsce (po mazowieckim) pod względem liczby ludności w Polsce i skupia 11,9% wszystkich mieszkańców kraju.

Województwo śląskie ma największą gęstość zaludnienia w kraju oraz najwyższy wskaźnik urbanizacji.

Region jest jednym z siedmiu województw, po opolskim i łódzkim, w których w okresie 2000-2015 zmniejszyła się liczba mieszkańców.

W latach 2000-2015 liczba mieszkańców spadła w miastach (6,42%); rosła natomiast na obszarach wiejskich (5,43%).

Największy spadek liczby ludności zanotowały miasta Metropolii Górnośląskiej: Katowice (30,7 tys.), Sosnowiec (27,1 tys.), Bytom (25 tys.), Gliwice (21,7 tys.) oraz Częstochowa (24,9 tys.).

Największy wzrost liczby mieszkańców zanotowano w południowej części województwa śląskiego w gminach: Jasienica (4,1 tys.), Pszczyna (ok 3 tys.), Wilamowice (2,5 tys.).

Województwo śląskie cechują niekorzystne wskaźniki obciążenia demograficznego – stały wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym spadku liczby osób w wieku przedprodukcyjnym.

Województwo śląskie charakteryzuje stały ujemny przyrost naturalny, jeden z najniższych w kraju.

Występuje silne zróżnicowanie pomiędzy gminami województwa śląskiego w zakresie przyrostu naturalnego. Generalnie południowa część województwa charakteryzuje się dodatnim przyrostem, natomiast najgorzej wypada północno-wschodnia część województwa.

Szczyt wieku rozrodczego u kobiet przypada na okres pomiędzy 27 a 31 rokiem życia.

Występuje pozytywna tendencja zmniejszania się śmiertelności niemowląt, niemniej jednak w województwie śląskim jest ona niezmiennie na wyższym poziomie od średniej krajowej.

Kobiety żyją dłużej od mężczyzn, stanowią większy odsetek osób w starszych grupach wiekowych. Jednocześnie długość życia w województwie śląskim jest niższa od średniej krajowej.

Następuje największy odpływ migracyjny ludności od 2000 roku, zarówno jeśli chodzi o migracje zagraniczne, jak i międzywojewódzkie.

Region charakteryzuje duży przepływ ludności województwa z miast na tereny wiejskie. Saldo migracji najbardziej niekorzystnie wypada w odniesieniu do miast na prawach powiatu, podczas gdy ich otoczenie charakteryzuje się saldem dodatnim.

Kierunek migracji wewnątrzwojewódzkich świadczy o zachodzących procesach suburbanizacji, w tym „rozlewania się miast” poza ich granice administracyjne.

Trzy województwa – świętokrzyskie, lubelskie i podkarpackie posiadają dodatnie skumulowane saldo migracji międzywojewódzkich z województwem śląskim. Największy odpływ ludności z województwa śląskiego następuje natomiast do województw małopolskiego i mazowieckiego.

Gminy rozwojowe przestrzennie obejmują głównie obszar subregionu południowego, południową i północną część subregionu centralnego, oraz część otaczającą Rybnik i Częstochowę.

Prognozuje się, że liczba ludności województwa śląskiego spadnie do roku 2050 o ponad 890 tys., tj. ok 19,5% ludności województwa. Większe spadki liczby ludności (procentowo) prognozuje się w województwie opolskim, świętokrzyskim, lubelskim i łódzkim.

Największe prognozowane spadki liczby ludności dotyczą obszarów miejskich.

Prognozuje się duży wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym, przy spadku udziału osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym.

Województwo śląskie posiada stosunkowo rozbudowaną infrastrukturę w ramach opieki nad dzieckiem do lat 3, ale prawdopodobnie nie zaspokajającą wszystkich potrzeb w tym zakresie. Z tego typu opieki skorzystało 6,1% dzieci do 3 roku życia. W przypadku wychowania przedszkolnego 87,9% dzieci w wieku 3-5 lat zostało objętych opieką.

Osoby w późnym wieku produkcyjnym (50+) oraz seniorzy w województwie śląskim odznaczają się bardzo niską aktywnością zawodową (zaledwie 30,2% osób w wieku 50 lat i więcej pracuje, co jest najsłabszym wynikiem w kraju).

Mimo rozbudowanej bazy szpitalnej, liczba placówek geriatrycznych jest ciągle za mała w stosunku do potrzeb mieszkańców województwa. Oddziały chorób wewnętrznych w dużym stopniu muszą przejmować zadania oddziałów geriatrycznych, oddziałów opieki długoterminowej oraz zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych. Problemem staje się zapewnienie osobom starszym oraz przewlekle chorym kompleksowej opieki specjalistycznej, w tym specjalistycznej w zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych i zakładach opiekuńczo-leczniczych.

SPIS TABEL

Tabela 1. Zmiana liczby ludności w wybranych gminach województwa śląskiego w latach 2000-2014.	10
Tabela 2. Udział poszczególnych grup wiekowych w liczbie ludności ogółem w województwie śląskim w 2015 roku.	12
Tabela 3. Wiek ekonomiczny ludności województwa śląskiego i Polski w latach 2002-2015.	13
Tabela 4. Saldo migracji międzywojewódzkich województwa śląskiego z poszczególnymi województwami w latach 2000-2015.	23
Tabela 5. Typologia demograficzna dla obszarów funkcjonalnych województwa śląskiego.	27
Tabela 6. Gminy, które nie zmieniły typu demograficznego na przestrzeni lat.	28
Tabela 7. Gminy, które nie zmieniły aktywności, ale typ demograficzny na przestrzeni lat.	29
Tabela 8. Gminy, które zmieniły aktywność demograficzną w latach 2000-2002 i 2013-2015.	30
Tabela 9. Aktywność zawodowa osób powyżej 50 roku życia w województwach w latach 2000 i 2015.	39
Tabela 10. Prognozowana zmiana liczby ludności w województwie śląskim do 2050 roku.	45

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Liczba ludności w województwach w 2015 roku.	5
Wykres 2. Procentowy udział ludności według województw w 2015 roku.	5
Wykres 3. Liczba ludności na 1 km ² według województw w 2015 roku.	6
Wykres 4. Procentowy udział ludności miejskiej według województw w 2015 roku.	7
Wykres 5. Ludność województwa śląskiego według płci w 2015 roku.	7
Wykres 6. Procentowa zmiana liczby ludności według województw w latach 2000-2015.	8
Wykres 7. Zmiana liczby ludności w województwie śląskim w podziale na miasto i wieś w latach 2000-2015.	9
Wykres 8. Piramida wieku ludności województwa śląskiego w 2015 roku.	12
Wykres 9. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie śląskim i w Polsce w latach 2002-2015.	14
Wykres 10. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w województwie śląskim i w Polsce w latach 2002-2015.	14
Wykres 11. Przeciętna długość trwania życia w podziale na płeć w województwie śląskim i w Polsce w latach 1996-2014.	16
Wykres 12. Urodzenia żywe i zgony ogółem w województwie śląskim w latach 2000-2015.	17
Wykres 13. Przyrost naturalny na 1 000 mieszkańców w województwach w 2015 roku.	18
Wykres 14. Urodzenia żywe według pojedynczych roczników wieku matki w 2015 roku [%].	19
Wykres 15. Zgony niemowląt na 1 000 urodzeń żywych w województwie śląskim i w Polsce w latach 2000-2015.	20
Wykres 16. Struktura zgonów według płci i grup wieku w województwie śląskim i w Polsce w 2015 roku.	21
Wykres 17. Zgony ogółem, zgony niemowląt i zgony osób w wieku do 65 lat – wskaźniki dla województwa śląskiego i Polski za rok 2015 rok.	21
Wykres 18. Skumulowane saldo migracji zagranicznych na pobyt stały osób w wieku produkcyjnym według województw za lata 2005-2014.	22
Wykres 19. Skumulowane saldo migracji wewnątrzwojewódzkich na pobyt stały dla miast według województw za lata 2005-2015.	23
Wykres 20. Saldo migracji na pobyt czasowy dla województwa śląskiego w latach 2000-2015.	24
Wykres 21. Skumulowane saldo migracji na pobyt stały za lata 2000-2014.	25
Wykres 22. Liczba miejsc w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych oraz odsetek dzieci objętych opieką żłobkową według województw w 2015 roku.	32
Wykres 23. Liczba miejsc w przedszkolach oraz odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym według województw w 2015 roku.	34

Wykres 24. Liczba słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku ogółem oraz w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców powyżej 50 roku życia w województwach w roku akademickim 2014/2015.....	38
Wykres 25. Leczeni i łóżka na oddziałach geriatrycznych w szpitalach ogólnych w województwach w 2015 roku.....	40
Wykres 26. Zmiana liczby ludności w Polsce i poszczególnych województwach do 2050 roku.....	43
Wykres 27. Zmiany procentowe ludności według podziału na mieszkańców wsi i miast w województwie śląskim do 2050 roku.	43
Wykres 28. Zmiany procentowe ludności według funkcjonalnych grup wiekowych w województwie śląskim do roku 2050.....	44
Wykres 29. Piramida wieku i płci mieszkańców województwa śląskiego w 2050 roku.	44

SPIS MAP

Mapa 1. Gęstość zaludnienia w województwie śląskim w 2015 roku.	6
Mapa 2. Zmiana liczby ludności w województwie śląskim w latach 2000-2015 (%).	9
Mapa 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie śląskim w 2015 roku.	15
Mapa 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w województwie śląskim w 2015 roku.	15
Mapa 5. Przyrost naturalny na 1 000 mieszkańców w gminach województwa śląskiego w 2015 roku.	18
Mapa 6. Saldo migracji na 1 000 mieszkańców w województwie śląskim w 2014 roku.	25
Mapa 7. Typologia demograficzna gmin województwa śląskiego w latach 2000-2002.	27
Mapa 8. Typologia demograficzna gmin województwa śląskiego w latach 2013-2015.	27
Mapa 9. Odsetek dzieci objętych opieką żłobkową w powiatach województwa śląskiego w 2015 roku.	33
Mapa 10. Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w powiatach województwa śląskiego w 2015 roku.	33
Mapa 11. Podmioty pielęgnacyjno-opiekuńcze, opiekuńczo-lecznicze, hospicja oraz oddziały opieki paliatywnej w województwie śląskim w 2015 roku.	42
Mapa 12. Zmiany liczby ludności w poszczególnych powiatach województwa śląskiego do 2050 roku.	45